

KÖZLEMÉNYEK

Hernády Zsolt

„... KÜZDVE A HONTALANSÁG FÁJDALMAIVAL ...”*

Rónay Jácint levelei Szemere Bertalanhoz

„Földönfutó, saját hazámban hontalan vagyok” – jegyezte le az 1850. esztendő elején papírosára egy férfi, aki akkoriban Hegyi Rudolfként mutatkozott be, ha beszélt valakivel.¹ De ritkán beszélt. Hónapok óta bujkált, főként a lóréi tanyán a Hortobágyon. Tavasszal azonban innen is menekülnie kellett, mert az osztrák hatóságok elkezdték alaposan átkutatni a tanyavilágot. Sok jó hazafi segítségének köszönhetően május 26-án léphette át a magyar országhatárt a polhorai állomásnál, egy maroknyi anyaföldet rejtve a ruhájába. Rövidesen a birodalom határán is túljutott, a gyanú árnyékát kerülve mint gépész, egy mit sem sejtő osztrák rendőrtiszt kíséretében. Boroszlóban már Johann Kaiser szabómester nevére volt kiállítva úti okmánya, így utazott tovább nyugatra Drezdán, Hamburgon és Brüsszelen keresztül. Ekkor írta fájdalmasan naplójába: „Mivé lettem, se hazám, se nevem!”²

Rónay Jácint bencés szerzetes — mert hisz ő volt a különböző álneveket használó menekülő — 1850. július 10-én érkezett a Temze torkolatához, Angliába. Bár fiatal korában az angol alkotmányos királyság volt a politikai eszményképe, azt nem sejtette, hogy 16 esztendeig londoni emigránsként kell megismernie e monarchiát.

Harminchat évvel azelőtt, 1814. május 13-án Székesfehérvárott született, Leitzinger Jácint János néven.³ Egy év katonaiskola után 1830-ban iratkozott

* A kutatás a TÁMOP-4.2.4.A/2-11/1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

¹ A lélektan természettani rendszere című művét 1849–1850 telén írta. A fogalmazvány kéziratban maradt, ennek Előszavából való az idézet. Panonnhalma, Főapátsági Könyvtár, Bencés Kéziratok (továbbiakban: PHFK BK) 249/III. 4.

² *Rónay Jácint*: Napló-töredék. Hetven év reményei és csalódásai. I–VIII. H. é. n. [1884–1888.] I. 157.

³ Életére lásd saját naplóját (előző lábjegyzet), amelyet csak tíz példányban nyomtatott ki. Továbbá: Rónay Jácint levele Moenich Károlyhoz (Bécs, 1872. május 23.) Másolat. (Életrajzi adatait küldi.) PHFK BK 249/V. 3., Győri Közlöny 1862. február 13. 1., Vasárnapi Ujság 1862. január 26. 4. sz. 37–38. és Uo. 1889. április 28. 17. sz. 265–267., *K. M. Kertbeny*: Alfabetische Namensliste Ungarischer

be a bencés rendbe, és kilenc év múltán szentelték fel áldozópappá. Győrben a bölcsészettan tanára lett, s lélektani munkákat írt. Politikai és közügyekkel nem foglalkozott ekkoriban, ahogyan 1833-ban fogalmazott: „... mert köztünk semmi olyan nem történik, ami említést érdemelne, ami pedig a városban történik, ámbár eme lármás Győrnek közepette lakjak is, keveset vagy éppen semmit sem tudok.”⁴ 1847-ben az Akadémia levelező tagja lett. A negyvenes évek átalakulásában is visszafogottan óvott a forradalmi lázongásától. 1848-ban egy győri népgyűlésen azonban véletlenül belesodródott az eseményekbe, amelyek elragadták.⁵ Nem tért vissza Pannonhalmára, hanem egyházi főszónok lett. 1849-ben már egyházi népszónoknak, majd Győr megye papi biztosává nevezték ki. Július 22-i kiáltványában igen radikális szavakkal buzdította a népet: „Nem kell többé koronás apa, ki aranyos fejét azon törje, hogyan igázza le nemzetünket. ... Ha nincs elég fegyverünk, leszedjük keresztjeinket, harangjainkat, és szent edényeinket kovácsoljuk fegyverré, és ezekkel verjük le az istentelen nemzetapódokat. Ezekkel verjük le, ha kell az osztrákot, ha kell az oroszot.”⁶ A szabadságharc bukásának napjaiban Világosnál találjuk Rónayt, ahonnan barátjával, Lukács Sándorral bujdosni kezdett, majd emigrációba menekült Angliába. Előérzete nem csalta meg, az osztrák hadbírótság felségárulásért vagyoneklobzásra és halálra ítélte, és 1852. május 6-án 25 társával „in effigie”, teste hiányában nevét bitófára akasztotta.⁷

Emigration 1848–1864. Brüssel-Leipzig, 1864. 52., *Pór Antal*: Rónay Jácint pozsonyi prépost. Pozsony–Bp., é. n. [1885.], *Pór Antal*: Rónay János Jácint r. t. emlékezete. Bp., 1891. In: Emlékbeszédek a Magyar Tudományos Akadémia tagjairól VI. Bp., 1891., *Acsay Ferenc*: Rónay Jácint János élete. Győr, 1906., *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái. XI. Bp., 1906. 1148–1156., *Sörös Pongrácz*: A Pannonhalmi Főapátság története VI/A. Bp., 1916. 98., 115., 119., 227., 445., 447., 448., *Alladiatoris Irma*: Rónay János Jácint (1814–1889). Életrajz 1964. 5. 49–53., *Pászthory Valter*: Rónay Jácint úttörése. Vigilia 1964. 11. 661–665., *Sinkó Ferenc*: Rónay Jácint. Egy magyar pap élete a XIX. században. Rónay Jácint naplójából. Vigilia 1970. 11. 747–767., *Pál Lajos*: Rónay Jácint. Századok 1971. 3–4. 670–695., *Pál Lajos*: Rónay Jácint. Bp., 1976., *Kálmán Gyula*: A darwini származáselmélet első magyar népszerűsítője. Köznevelés 1982. 21. 8., *Adriányi Gábor*: Drei Naturwissenschaftler im ungarischen Klerus des 19. Jahrhunderts: Jácint Rónay OSB, Kabos Hegyfoki und Anyos Jedlik OSB. In: Theologie – Grund und Grenzen. Herausgegeben von Hans Waldenfels. H. n., 1982., 547–555., *Máthé Romuáld*: Rónay Jácint. Műhely [Győr] 1993. 3. 42–47., *Rónay Jácint*: Napló (Válogatás). Sajtó a. r.: Hölvényi György. Bp.–Pannonhalma, 1996., *Hermann Róbert*: Egy tudós pap az emigrációban (avagy hogyan nem szabad forrást kiadni). Aetas 1996. 2–3. 284–289., *Csurgai Horváth József*: Fehérvári arcképcsarnok. Árgus 1998. 2. 67–70., *Bana József*: Rónay Jácint, a forradalom egyházi főszónoka. In: „Akit szolgáltatok egy árva hon volt...”. Közlemények Székesfehérvár történetéből. Szerk.: Csurgai Horváth József, Demeter Zsófia. Székesfehérvár, 2000. 173–183., *Csorba László*: Tudós és hazafi. A 200 éve született Rónay Jácint emlékezete. Honismeret 2014. 4. 6–10.

⁴ Rónay Jácint levele Rómer Flóriszhoz. [Győr,] 1833. december 13. Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár (továbbiakban: OSzKK), Levelestár: Apolitikus viselkedésére lásd még: *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. I. 63., III. 129.

⁵ *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. I. 63–67.

⁶ Rónay Jácint kiáltványa. Győr, 1849. június 22. OSzK Plakát- és Kisnyomtatványtár Kny. 1848. 2°/611.

⁷ Rónay hadbíróági tárgyalását és ítéletét lásd: Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban: HL) Pesti hadbíróóság 1852.-7/22. Magyarul az ítéletet közölte: Magyar Hírlap 1852. május 7. 3552. Lásd még: *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. II. 93., *Teleki Sándor* Emlékezései. Bp., 1958. 278–285.

Rónay Jácint Londonban, bár erről naplójában és a róla írt életrajzokban is kevés szó esik, eleinte aktívan bekapcsolódott a politikai szervezkedésekbe. Már megérkezése után közvetlenül részt vállalt volna abban, hogy az emigráns magyarok önálló újságban lépjenek ki a nyilvánosságra. A lapot Lipcsében adtak volna ki, de a vállalkozás pénzühiány miatt meghiúsult.⁸

Rónay külhoni tevékenységének első fontos állomása volt, amikor 1850. október 9-én az emigráns magyarok összejövételén szónokolt az egy esztendeje kivégzett vértanúkra emlékezve.⁹ 1851 nyarán a Mack-féle összeesküvés idején Rónay, Klapka György és Czetz János is párhuzamos szervezkedésbe kezdett.¹⁰ Októberben, bár nem volt jelen a kikötői fogadáson, megszerkesztette a magyarok beszédét a Törökországból Angliába érkező Kossuth Lajos közönlésére, majd a londoni utásziskolában is tanítást vállalt és tankönyvet írt.¹¹ Kossuth amerikai útja előtt született még a Pulszky Ferenc pénzügyi tevékenységét bíráló emlékirat is, melyet Rónay fogalmazott, és a legtöbb emigráns aláírt.¹²

A következő év februárjában már azok közé sorolták Rónayt, akik „nyilvános oppozíciót képezendnek, mert azt vélik, hogy Magyarországon konspiráció által nem lehet semmire menni”.¹³ Véleménye megváltozásának nemcsak a Mack-féle szervezkedés kudarca, hanem az is oka lehetett, hogy 1851–1852 fordulójára az emigráció egysége igen megrendült. Herceg Esterházy Pál, gróf Batthyány Kázmér és Szemere Bertalan is újságcikkekben nyilvánították ki véleményüket Kossuthtal szemben, a különböző európai városokban lakó emigránsok nehezen tartották a kapcsolatot egymással, az angliai emigráció pedig különböző társaságokra, ellentétes véleményekre oszlott. Rónay rövidesen az emigrációban is teljhatalmat akaró volt kormányzó ellen foglalt állást. A Vukovics Sebő és Thaly Zsigmond nevével fémjelzett társasághoz tartozott, akik legalább kétfelős tanáccsal akarták korlátozni Kossuth hatalmát, mondván, a népet most az emigráció egésze képviseli. Egy korabeli levélíró szerint Vetter Antal tábornok lakásán találkoztak, titokban, mert ahogyan Rónay fogalmazott: „Minek határozatjuk ezt még most nyilvánosan az emigrációval. Kossuth majd előáll az ő fontjaival, s akkor emberink elhagynak.”¹⁴ Ennek fényében furcsa Hajnik Pál azon állítása, mely szerint Rónay nagyon szeretett volna Kos-

⁸ *Klapka György*: Emlékeimből. A szöveget gond., bev.: Katona Tamás. Bp., 1986. 282–290.

⁹ *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. I. 213–219. A Globe című lap alapján tudósít erről: Magyar Hírlap 1850. október 19. 1281. Eszerint a bizottmány nyilatkozatot szándékozott intézni a nemzethez Batthyány Lajos gróf és „a legutóbbi harcban elhullottak ügyében”.

¹⁰ *Jánossy Dénes*: A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában 1851–1852. I–III. Bp., 1940–1944–1948., I. 425. Lásd még témánkkal kapcsolatosan: *Berzeviczy Albert*: Az abszolutizmus kora Magyarországon 1849–1865. I–III. 1922., 1926., 1932. I. 370–386., II. 38., *Lukács Lajos*: Magyar politikai emigráció 1849–1867. Bp., 1984. 46., 94–101., *Nagy Márta*: Az 1848–1849-es emigráció memoire irodalma. Bp., 1936. 28–52.

¹¹ A honvédtanoda névjegyzékét lásd: PHFK BK 249/V. 3., a mértani és sánctani jegyzetét (félbetéppve), mely „három heti gyors, zaklatott munka a számkivetésben”: PHFK BK 249/V. 1.

¹² *Kászonyi Dániel*: Magyarhon négy korszaka. Bp., 1977. 306–314.

¹³ Gál Sándor levele Kossuth Lajoshoz. Southampton, 1852. február 28. A levelet közli: *Jánossy Dénes* i. m. III. 580–581.

¹⁴ Wékey Zsigmond levele Kossuth Lajoshoz. London, 1852. március 16. Közli: *Jánossy Dénes* i. m. III. 655.

suth főtitoknokka vagy iroda-igazgatója lenni, és „ajánlotta magát Vetter, Thaly, Vukovics által, de neki még kevésbé sikerült, még csak egy ily ravasz, gaz jezsuita kellene oda”.¹⁵ Ráadásul valójában Kossuth, Vetteren keresztül, felajánlotta neki az emigráció ügyének stockholmi képviselőjét díjazás ellenében, amelyet Rónay nem fogadott el.¹⁶

1852. február 15-én Kossuth levelet küldött Amerikából, melyben politikailag és anyagilag is függetlenítette magát az emigrációtól, és feltétlen engedelmességet követelt.¹⁷ Ez ellen többen tiltakozó levelet fogalmaztak meg, melyet Rónay is aláírt. Márciusban Kmety György, a londoni bizottmány akkori elnöke vezetésével egy túlságosan Kossuth-párti hűségnyilatkozat született, és kizárták Thalyt, mire 14 ember, tiltakozásul kilökött. Közéjük tartozott Rónay is. Ekkoriban Kiss Miklós arról értesítette Kossuthot Londonból, hogy szerinte „minden fondorkodásnak Rónay a kútfeje, s hogy ő valódi és működő tagja a jezsuita társaságnak, ki Thalynak intrikára hajló természetét, s a butasággal határos felfuvalkodott elbizakodását a legnagyobb sikerrel használja föl, úgy a többiekre is a legpestisebb befolyást gyakorolja, maga soha senkivel csak a legparányibb szóváltásba sem keveredvén.”¹⁸ E sorok írója valószínűleg túlértékelte Rónay szerepét, de jól mutatja a bencés szerzetes aktív politikai működését ekkor még. Naplójában Rónay így foglalta össze ezt az időszakot: „Így szakadoztak egymás után azon kötelek, melyek eddigelé összefűztek bennünket, s már megszűntünk volna testület lenni, már ment volna mindenki arra, amerre a kevés függetlent vágyai, s a nagy többséget a kenyérgondok úzik vala, de a honvéd-tanoda még fennállt, 20-30 magyar itt még naponkint találkozott ... Kezdetben fennen hirdettük: együtt kell maradnunk, hogy a közös célra közreműködjünk! És szerveztük a testületeket, és együtt maradtunk kötelező szabályok s fegyelem nélkül, és reméltünk jövő nélkül. Ily szövetség nem számíthat állandóságra. ... A gyülekezés azt segítette elé legkevésbé, mi fő célja lett volna, az egyetértést.”¹⁹

Lassan visszahúzódott az egyébként is beszűkülő politikai csatározásoktól. 1853. november 29-én magyar részről még ő szólalt fel angolul és latinul azon a lengyel ügy támogatására rendezett londoni meetingen, amely egyike volt a legnagyobb ilyen népgyűléseknek. 1500 hallgatója volt, és az angol lapok is tudósítottak róla.²⁰ 1854 januárjában Klapka és Czecz őt kérték fel, hogy a török-orosz háború kapcsán íródott konstantinápolyi levelüket közölje a londoni emigrációval. E levél legnagyobb része a magyar ügy rossz képviselőjét mutatta be a Portánál, és azt ajánlotta, hogy alakuljon egy nemzeti tanács Kossuth és az emigráció „főgyéniségeiből”, amely dönt a fontos ügyekben. Ez a javaslat na-

¹⁵ Hajnik Pál levele Szemere Bertalanhoz. London, 1851. november 9. OSZKK Levelestár. Közli: Szemere Bertalan leveleskönyve (1849–1865). Vál., szerk.: Albert Gábor. Bp., 1999. 38–42.

¹⁶ *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. II. 59.

¹⁷ Kossuth Lajos levele Kiss Miklóshoz. Cincinnati, 1852. február 15. Közli: *Jánossy Dénes* i. m. II/2. 551–558.

¹⁸ Kiss Miklós levele Kossuth Lajoshoz. London, 1852. március 5. Közli: *Jánossy Dénes* i. m. III. 615.

¹⁹ *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. II. 70–72.

²⁰ *Kovács Endre*: A Kossuth-emigráció és az európai szabadságmozgalmak. Bp., 1967. 188., *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. II. 158–162.

gyon hasonlít Rónayék két évvel korábbi tervéhez, de következménye ennek se lett. Voltak, akik azt remélték, hogy végre újra összefognak a külhonba szakadt magyarok, Rónaynak azonban, bár a levelet elterjesztette társai között, már nem voltak illúziói. A tanúságot úgy fogalmazta meg, „hogy kik a politika áldozatai, azokat akarva, nem akarva úzi a politika, s végre is mint szemfedél boruland meghíusult reményeik hamvaira.”²¹

Emiatt is, és főként anyagi okok miatt ekkorra már életében a dolgos hét-köznapoké volt a főszerep. Rövid ideig tartott megérkezésekor, hogy angol segílyre, illetve Jankó és Kálóczy emigránstársai szívességére szorult.²² Miután gyorsan megtanult angolul, tanításból tartotta fenn magát. Szorgos, alázatos munkája biztosította anyagi és szellemi függetlenségét: „... egészséges vagyok, s hogy eddigelé saját szorgalmam által képes voltam, habár szűken is, de függetlenül élni.”²³ Ez valóban így volt, s ezért nem szerepel neve, sok honfitársától eltérően, a Pulszky Ferenc vezette angliai emigráció számadáskönyvében a segélyezettek között.²⁴ Az évek során oktatott a londoni magyar hadi tanodában mértant, világtörténelmet olvasott fel angol hölgyeknek, és házi tanítóskodott rendületlenül, ha kellett latint, görögöt, németet, franciát, angolt, szám- tant, mértant, földrajzot, rajzot, írást vagy magyar nyelvet tanítva. Egyik tanítványához kötődik 1858-as aktivizálódása, amikor az általa oktatott lady Anna Stafford magyar szerelmének, gróf Széchenyi Bélának segített kinyomtatni titokban a döblingi remete, gróf Széchenyi István Ein Blick című művét.²⁵ Ezen évben írta egyik levelében: „Igaz, hogy nehéz mindig bölcsnek lenni, de helyzettel kibékültem, s ha néha-néha feljajdul is szívemben a múltnak emléke, letörlöm könnyeimet, és nyugodtan haladok ismét pályámon.”²⁶

Talán ezért nem költözött Itáliába, sem amikor Perczel Mór kérte fel „tábori főpapnak, törzstiszt minőségben” a magyar légióhoz 1859-ben, sem amikor Kossuth hívta 1861-ben.²⁷ Ebben az évben ő tudósította a Magyar Sajtó olvasóit a „bankó-pörről”, melynek végén Ferenc Józsefnek sikerült elismertetnie magyarországi pénzjegykibocsátási monopóliumát.²⁸

²¹ *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. II. 171–183. Itt közli Klapka és Czecz levelét is.

²² Rónay Londonba érkezése idejére lásd: Rónay Jácint levelei Hollósy Jusztiniánhoz. London, 1850–1851. HL Abszolutizmus kori iratok, III. Armee-Kommando, Polizeisektion 187. cs. 1851:3662. Rónay négy levelét a császári hatóságok egy házkutatás során foglalták le Hollósynál Sopronban. Köszönöm Deák Ágnes szívességét, aki e leveleket megtalálta.

²³ Rónay Jácint levele Bula Teofilhoz. Hastings, 1855. szeptember 6. OSzKK Levelestár.

²⁴ Az angolországi emigráció pénzügyeiről vezetett számadáskönyv, segélyezési nyugtamellékeltekkel és levelekkel. OSzKK Fol. Hung. 1718.

²⁵ *Gróf Széchenyi Béla*: Hogyan született meg a „Blick”? Új Magyar Szemle 1903. 2. sz. 26–35. Rónayról és a Blickről: Gróf Széchenyi István döblingi irodalmi hagyatéka. I–II. Szerk. és bev.: Károlyi Árpád. Bp., 1921., 1922. I. 62., 93., 95–96., 101., 170., 267., 451–452., 673.

²⁶ Rónay Jácint levele Májer Mórnak. [London,] 1858. május 29. OSzKK Levelestár.

²⁷ *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. III. 58., valamint Rónay Jácint levele Tóth Józsefhez. London, 1861. július 21. PHFK BK 249/V. 3. Ebben írja, hogy Kossuth „szívesen látna Itáliában, de én csak akkor szedem fel a londoni sátorfát, ha oda lehet ütni, ahol a vasas n[é]me[lt] kezdődik”.

²⁸ Erre lásd: Rónay Jácint leveleit Pompéry Jánoshoz. London, 1861. május 13., május 15., május 28. OSzKK Levelestár, valamint cikkeket: Magyar Sajtó 1861. április 25. 396–397., április 27. 404., május 5. 433., május 11. 447–448., május 28. 509., *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. III. 128–133.

Szívós munkája, szolid élete példamutatóvá vált az emigrációban, ezért tisztelet övezte, Perczel Mórtól Vukovics Sebőn át Horváth Mihályig sokan szerették.²⁹ 1859 októberében Kossuth Lajos is felkérte gyermekei nevelőjének, Ferencnek és Lajosnak másfél évig latint és jogot tanított.

A tanításon kívül Rónay több magyar lap tudósítója volt, írt lélektani, geográfiai, növény- és állattani műveket, színházi elemzéseket, és népszerűsítette a darwinizmust. „Legboldogabb pillanataim azok, midőn feledhetlen hazám nyelvén írhatok; vajha több időt, vajha egész életemet irodalmunknak szentelhetném” – vallotta meg 1857-ben.³⁰

Sok honfitársával levelezett, köztük a szabadságharc miniszterelnökével, Szemere Bertalannal is.

A hazában korábban nem ismerték személyesen egymást, ahogyan Rónay fogalmazott: „csak távolról, a hivatal fénykörében s a szószéken volt szerencsém”.³¹ Utóbbival arra utalt, hogy hallotta 1849. július 20-án Szemerét szónokolni Szegeden. Először tehát csak a londoni világhiállításán találkoztak 1851-ben, ahová a Párizsban élő Szemere ellátogatott családjával, és ahol a bencés szerzetes kalauzolta. Majdnem egy évvel később a volt miniszterelnök levelet írt barátjának, Mayer Györgynek, aki Rónay szállásadója és barátja is volt, s ebben a levelében megemlékezett Rónayról.³² Erre írta első levelét a Londonban élő magyar szerzetes 1852. szeptember 11-én.

Az a tény, hogy Rónay nem rajongott Kossuthért feltétel nélkül, bizalmat ébresztett iránta Szemerében. Hosszú távon azonban Rónay nem osztozott Szemere engesztelhetetlen Kossuth-ellenességében. Ahogyan később megfogalmazta: „Én nem voltam soha, még a hazában sem Kossuth-imádó, s még kevésbé Angliában, de idegenek előtt nem emeltem ellene soha panaszos vagy rosszalló szót, mert neve elválaszthatlanul összeforrott hazám ügyével, s ezt tiszteltem.”³³ Valóban Rónay nyilvánosan sohasem keltette a magyar emigráció vagy vezetőjének rossz hírét, nem teregette ki idegeneknek a belső konfliktusokat.

Szemere rövidesen rengeteg feladattal látta el leveleiben Rónayt, akinek a tanítás mellett alig volt ideje saját dolgai elvégzésére, írásai folytatására, ezért egyre nehezebben viselte a Franciaországból érkező levelek munkaötleit.³⁴

²⁹ Erre lásd: Rónay levelezését Perczellel. OSzKK Fond 89/121. és PHFK BK 249/V, valamint *Farkas Katalin*: Perczel Mór az emigrációban. *Hadtörténelmi Közlemények* 2012. 1. 69., 85. Horváth Mihály is tisztelte, gróf Batthyány Lajosné 4 forintot küldött számára. Lásd: Horváth Mihály levelei Vukovics Sebőhöz. 1852. március 31., május 14., augusztus 29. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) R 216 Vukovics Sebő iratai 1. d. 1 t.

³⁰ Rónay Jácint levele Tóth Józsefhez. London, 1857. július 31. PHFK BK 249/V. 3.

³¹ *Rónay Jácint*: *Napló-töredék* i. m. II. 105.

³² Mayer György az 1800-as évek elején került Angliába, a Szepességből származó szücsmester volt, „virágzó üzlet s három ház birtokosa, most független ember, s a nagy világváros előkelő polgára, pedig üres két kezével érkezett ide”. 1853-ban feladta üzletét a városban, s a közeli Hammersmithbe költözött, ahol Rónay vasárnaponként meglátogatta. Mayer nagylelkűen támogatta a magyar emigránsokat. *Rónay Jácint*: *Napló-töredék* i. m. II. 28., 145. Mayer leveleit Szemeréhez lásd: OSzKK Levelestár.

³³ *Rónay Jácint*: *Napló-töredék* i. m. II. 106.

³⁴ Szemere Bertalan levelei Rónay Jácintához. PHFK BK 249/V. 3. Rónay naplójában 14 levelet közölt vagy említett: *Rónay Jácint*: *Napló-töredék* i. m. II. 108–110., 112–115., 128–130., 132–134., 137–140., 163–166., 205–208., 208–210., 259–260., 260., 277–278., 298–300., 390., III. 9–11.

Számtalan írományt kellett volna lefordítania angolra vagy németre, mely munkákat Rónay igyekezett kikerülni. „Szemere Bertalan erélyes, hatalmas eszű ember, s íziglen magyar; oly tulajdonok, melyek előtt rendesen meg szoktunk hajolni, s mégis oly kevés Szemerének a barátja.³⁵ Lehet, hogy ebben van része gyanakodó, titkolódzó természetének, és néha nagyon is szembeötlő takarékoságának; de fő oka, merném állítani, azon elkeseredett harc, melyet Kosuth irányában vívott” – foglalta össze Rónay. „Szemerének tulajdonképpen csak egy levelet írtam életemben, az elsőt, a többi csak válasz volt a hozzám intézett kérdésekre, vagy beszámítás a reám ruházott megbízásokról. Szemerének megvolt az a tulajdona, hogy fel tudta használni az embereket, hogy nem tágított, s a kiszemelt jó barátoknak akarva, nem akarva, végre is meg kellett hajolnia.”³⁶

Így tett Rónay is 1853-ban, sok időt fordítva Szemere ismételt kérésére Magyar László megismertetésével. A magyar Afrika-utazót azonban nem sikerült elérniük, hiába segítette volna őt az angol Királyi Földrajzi Társaság is Rónay közbenjárására. Ahogyan frappánsan megfogalmazta négy évvel később Rónay: „Magyar embernek szerencséje is csak magyar!”³⁷ Az emigráns bencésnek, aki szívesen segített volna Magyaroknak, sok munkát és kellemetlenséget is okozott az ügy, ahogyan fogalmazott, „kölcsonös bizalmatlansággal kezdtük a levelezést. Fogom-e folytatni? Nem tudom, azon a pályán, melyen Szemerét, nem akarok szigorú lenni, „hazafisága” úzi, semmi esetre sem! Hát örökösen mások után járjak, s az ég tudja honnét került politikai nevezetességekkel foglalkozzam? A társadalmi életben bajaink, csalódásaink legnagyobb része onnét származik, hogy azok, kiket a végzet összehozott, vagy nem ismerik, vagy nem akarják egymást ismerni!”³⁸

1854-ben mégis folytatódott levelezésük, ráadásul a volt miniszterelnök kislánya, Irén meghalt, ezért Rónay és Mayer elkezdték féltetni Szemerét. A párizsi emigráns pedig már a Mayer Györgyhöz küldött levelekben is megbízásokat küldött Rónaynak. Júliusban egy nekrológot küldött gróf Batthyány Kázmér halálára, melyet a szerzetes továbbított Szabó Imre ezredesnek, aki lefordította. Az év végén pedig Rónayhoz írt két levélben küldött feladatokat: szakértőt keresni egy festményhez és lefordítani egy 150 oldalas kiadványt. „Úgy

³⁵ Erre már gyermekkorában is felfigyelt osztálytársa: „hideg, zárkózott volt még gyermekkorunkban is, mikor a gyenge kebel még oly fogékony, közülünk, annyi számos kortársak közül, választott jóbarátja csak egy sem volt.” Mezős László visszaemlékezései. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény B 0910/22. Közli: Mezős László: „Ezernyolcszáznegyvennyolcadiki levelek...”. S. a. r.: Szöcs Sebestyén. Bp., 1976. 12.

³⁶ Szemere Bertalanról a naplóban: *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. II. 105–116., 127–141., 205., 208., 210–212., 259–260., 277–279., 297–300., 314–316., 337–339., 390., III. 5–6., 9–11., 62–63., 118., 213–214., 337–343., IV. 297–308.

³⁷ *Rónay Jácint*: Dr. Livingstone és Magyar László. Magyar Sajtó 1857. november 23. 1. Rónay írásai, életrajza Magyaráról: PHFK BK 249/V. 3., 249/VI. 7. Az életrajz nyomtatásban is megjelent: *Journal of the Royal Geographical Society*. London, 1854. 271–275. Lásd még: Rónay Jácint levele Magyar Lászlóhoz. London, 1853. március 27. Közli: Sebestyén Éva: Kaland és kutatás Afrikában. Magyar László életrajza. H. n., 2008. 117–118., és *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. II. 127–141., 383–389.

³⁸ *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. II. 140–141.

látszik Szemere nem igen gondol arra, hogy vannak menekültek, kik nem készből élnek, hanem saját nehéz szerzeményeik után.”³⁹

1855-ben Szemere elküldte — kivételesen nem fordításra, hanem ajánlékként — Rónaynak Lombok és Töviskék című művét, „a kőiratú munka nem volt a közönségnek szánva, csak ismerősök és barátok kezén járt 200 példányban”. Rónay ekkoriban négy hétre a tengerpartra utazott Mayer meghívására, itt jegyezte fel a műről: „Szemerét nem örömet látom a szárnyas lovon, ő prózaíró; a Töviskék sikerültebbek, mint a Lombok, melyeket néha keresve kellett keresnie az emberi gyengeségek és tévedések tövis-rengetegében; hogy a Töviskékben szerencsésebb volt, igen természetes: a költő tövises pályán járt, midőn tollát a múlt keserveibe mártva megírta a Forradalmi jellemképeket.”⁴⁰ Évekkel később pedig azt írta: „A tövisekre azt jegyzem meg, hogy kizárólag Kossuth barátságára szorítkoznak, ezt Szemere nem bocsátotta meg senkinek.”⁴¹

Szemere levelei a „Kossuthtal vagy nélküle” jelszó körül forogtak, és Rónay kicsit unta ezen leegyszerűsített politikai képletet. Ebben az esztendőben is kapott feladatokat Párizsból, melyekkel kapcsolatban elkeseredetten jegyezte fel naplójában: „Nem, nem! A legnagyobb baj az, hogy miután sérteni nem akarok, viszonyos költségekímélésből, mások leveléhez csatlandó, cifra sorokat kellend írnom, melyekből csak párizsi barátom nem, de mindenki más azt olvasná ki: ne zaklasd szünet nélkül azt a szegény menekült társadat, elég gondja van!”⁴²

1856. február 27-én Szemere váratlanul Londonba érkezett, hogy elfogassa Szabó Pált, aki 100 ezer frankot sikkasztott el tőle, és állítólag a liverpooli kikötőből akart Amerikába szökni. A csalót nem sikerült elfogni, Rónay pedig naplójában tette föl a kérdést: „Hogyan is bízhatott Szemere oly emberben, ki hazáját megcsalta ...?”⁴³

1857 végén, egy év hallgatás után jött levél ismét Párizsból, melyben Szemere elküldte nyolc példányban A magyar emigráció című röpiratát.⁴⁴ Rónay kissé gúnyosan jegyezte fel naplójába, hogy Szemere végre írt megszólítást is. Valóban legelső leveliben nem használta a formulát, de aztán igen. Szemere egyébként várta Rónay híreit, ahogyan utalt londoni barátja gyönyörű kézírásos leveleire: „Írjon ... ne oly szépen, de sokat, bár rútul.”⁴⁵

Az ötvenes évek közepén a két halálra ítélt⁴⁶ így fogalmazta meg emigráns létüket: „mi a magyar nemzetnek eleven holtjai vagyunk” – írta Rónay, Szeme-

³⁹ *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. II. 205., 208., 210–212., 259–260.

⁴⁰ *Szemere Bertalan*: Lombok és Töviskék – Forradalmi jellemképek. Párizs, 1854. Rónay Hyacintnak dedikálva. PHFK BK 249/V. 3., *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. II. 314–316.

⁴¹ Rónay Jácint levele Szolnok Viktorhoz. London, 1866. május 6. OSzKK Levelestár.

⁴² *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. II. 278–279. Gyakran előfordult, hogy Mayer vagy Rónay egy borítékban postázta a levelüket, és Szemere is egynek írt, de kettőnek szólt.

⁴³ Szabó a negyvenes években itthon sikkasztott, majd külföldre menekült, és Boldini néven élt Párizsban. Vö.: *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. II. 337–339.

⁴⁴ Az 1857 májusában íródott munka egyik példánya: OSzKK Quart. Hung. 2361., Horváth Mihály hagyatékában is: Oct. Hung. 441. ff. 18–21.

⁴⁵ *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. II. 390.

⁴⁶ Szemerét 1851. szeptember 22-én ítélték halálra. Ítéletét közli: Magyar Hírlap 1851. szeptember 23. 2609. Ugyanitt található az idéző végzés 39 személynek, köztük Rónaynak. Az ő ítélete egy év évvel később született meg.

re szerint pedig: „Alakunk és szavunk mint élő emlék és élő hang a népeket hazánk sorsára emlékeztetgeti.”⁴⁷

1858-ban elkészült Rónay A tűzimádó bölcs az ős-világok emlékeiről című munkája, melyet nagy örömmel írt. Cornides Lajossal elküldte a francia fővárosba a kéziratot, „mert oly régen ígéri már, hogy a párizsi jó barátoknak esendő alkalommal fog dolgozataiból valamit küldeni rövid időre olvasásul”. Egy levelet is írt hozzá, melyben „tudatta a találkozását Livingstone-nal, egyszersmind azon körülményt, hogy a londoni geográfiai társulattal közölte mindezt, mit hazai hírek után Magyar Lászlóról, s a M[agyar] Tud[ományos] Akadémia által kiadandó utazásairól újabb időben hallott, hozzácsatolva a másodtitkár következő levelét”, s közölte az angol levelet. Szemere válaszában dicsérte a művet, de egy formai kifogása volt. Nehezményezte, hogy Rónay tudományos témájú művet költői alakban írt, így az olvasó, különösen a magyar olvasó nem fogja tudni, hogy mi az igaz és mi nem a műből. „Miért költeményként előadni, mi pozitív tudomány? Ezt nem látom át, másrésztől sajnálom, hogy ennyi tanulmány elvész, mert a forma miatt hitelét veszti el.” Rónay nem vitázott: „Igaz van, de nekem jól esett így írnom, s nem bánom, hogy így írtam!”⁴⁸

1859-ben azon merengett naplójában Rónay, hogy milyen nehéz lelki harcokat vívtak egyes barátai, így Szemere is: „ő is vívott bámulatos erőfeszítéssel, ő is küzdött elkeseredett szíve érzelmeivel, halálosan sebzett büszkeségével, tétlenségre kárhoztatott határtalan tevékenységével”. A hazában elvesztette népszerűségét Kossuth elleni gyűlölete miatt, és az emigrációban is „kizáratott az ország felszabadításával foglalkozó férfiak tanácsából”. És ennek oka legnagyobb részben, Rónay szerint, maga Szemere volt. „De ezt az emberek nem ismerik el soha, önmagukat mentve, másokat okozunk; így tön Szemere is, szerencséjére így tön, különben a kínos lelki küzdelmek alatt tán összeroskad vala” – írta profétai lelkülettel.⁴⁹

Ebben az évben említi Szemere először Rónayt naplójában: „... Rónay, hajdani barát, professzor, író, kinek elve van” – ezzel azon kevesek között tartva számon, akik nem hódoltak be Kossuthnak. Egy 1859. szeptember 28-i angol újságcikk a *The Free Presse*-ben is azok között sorolta fel Rónayt, a „Londonban lakó magyar tudóst”, akik az emigráció tekintélyesebb tagjai közül nem csatlakoztak Kossuthhoz, Vukoviccsal és Szemerével együtt. Természetesen ezt is feljegyezte a párizsi emigráns.⁵⁰

1860 szeptemberében Szemere, aki megrendült anyagi helyzete miatt borkezeskedésbe kezdett, arra kérte Rónayt, hogy adjon el, az ő neve említése nélkül, 250 palack tokaji bort eywoodi vendégeskedésekor. Rónay persze nem árulhatott

⁴⁷ Rónay Jácint levele Bula Teofilhoz. Hastings, 1855. szeptember 6. OSzKK Levelestár, *Szemere Bertalan: A magyar emigráció*. OSzKK Quart. Hung. 2361.

⁴⁸ Szemere Bertalan levele Rónay Jácintához. Párizs, 1858. február 12. PHFK BK 249/V. 3. Rónay említett levele lappang vagy megsemmisült. Tartalmát lásd: *Rónay Jácint: Napló-töredék* i. m. III. 5–6., 9–11. Rónay műve két év múlva névtelenül nyomtatásban is megjelent, gróf Széchenyi István jóvoltából: *A tűzimádó bölcs az ős-világok emlékeiről*. Pest, 1860.

⁴⁹ *Rónay Jácint: Napló-töredék* i. m. III. 62.

⁵⁰ *Szemere Bertalan: Napló* (1849–1861). Sajtó a. r.: Albert Gábor. Miskolc, 2005. 360. (1859. július), 363. (1859. augusztus), 372. (1859. szeptember).

bort a vendégségben. Bár óhajtotta, nem gondolta, hogy sikeres lesz a volt miniszterelnök borvállalkozása. „Mily nyugodtan, mily kényelmesen élhetett volna, ha elégli vala azt, amivel bírt! Sajnálom őt és sokat hányatott szeretteit.”⁵¹

Ezen esztendőben Szemere többször járt Londonban, így augusztusban és novemberben többször is találkoztak.⁵² Bizonyosan megtudta, hogy Rónay Kossuth gyermekeit is tanítja, valószínűleg ezért neheztelt rá, mert a következő év elején azt írta Vukovicsnak: „Nem hallám, hogy Széchenyi [Béla] erre járt volna, ha volt is, hozzám nem jött. Hihetőleg, mivel Rónay uram nem akarta, e betyár-jezsuita egy személyben. Ha hozzád Széchenyi elment, az annak a jele, hogy Rónay kegyében vagy most, bár azelőtt nem voltál.” Szemere igazságtalannul ítélte meg Rónayt ez ügyben, és Vukovics meg is írta neki, hogy nem Rónayn múlt az ifjú gróf látogatása.⁵³

1862 áprilisában Szemere családjával az angol fővárosba is költözött egy időre. „Őt a magyar bor úzi, engem az angol kenyér; azért ritkán találkozunk, s többnyire csak az esti órákban öreg Mayer barátomnál” – jegyezte fel Rónay. Csak a borról, esetleg Kossuthról és „az idegen hatalmak könnyű játékaról” lehetett Szemerével beszélgetni, amit a szerzetes bizony már unt. „Megdöbentő, mennyire megrendítették Szemerét politikai csalódásai és anyagi veszteségei. Népszerűsége elvesztéséről könnyedén szól, de mélyen érzi, fájlalja; anyagi veszteségeit, „si fractus illabatur”, pótolni óhajtja, akarja. És ha ez nem sikerül, mit nem merek hinni, mivé fog lenni?”⁵⁴ Ismét mindketten részt vettek a londoni vilákiállításán, mely a magyar vendégek kalauzolása miatt rengeteg feladatot adott Rónaynak, bár tudósítást róla a magyar lapokba ő nem vállalt ezúttal.⁵⁵

1863-ban Rónay egy Mayer által írt levélben küldte üdvözlését Szemerének és nejének, amint az korábban is előfordult. Szemere is többször küldte jókívánságait Rónaynak valamelyik angliai levelezőtársa által.⁵⁶

Rónay 1864 nyarán a kontinensre utazott, Párizsban is járt, de Szemerével nem tudott találkozni, sőt — ahogyan írta Vukovicsnak — „azon szomorító hírt vettem, hogy elméjében végképp és orvosolhatlanul megzavarodott”.⁵⁷ „Minő szívrendítő végzet” – tette hozzá naplójában Rónay.⁵⁸ Szemere valóban megtört élete nehézségei alatt, felesége amnesztiát kért, s az elborult elméjű egykori miniszterelnököt 1865-ben hazaszállították.

⁵¹ *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. III. 118.

⁵² *Szemere Bertalan*: Napló i. m. 406., 410. (1860. augusztus), 418. (1860. november).

⁵³ Szemere Bertalan levele Vukovics Sebőhöz. Párizs, 1862. február 16. MNL OL R 216 Vukovics Sebő iratai 1. d. 1. t., és Vukovics Sebő levele Szemere Bertalanhoz. London, 1862. március 11. OSzKK Levelestár. A leveleket közli: *Albert Gábor*: Lidérc minden, mi homályba vezet. Szemere Bertalan leveleskönyvét olvasom (1849–1865). Bp., 1991. 272–275.

⁵⁴ *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. III. 213–214. A latin idézet: „Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae.” *Horatius*: Ódák III. 3. 7–8. Magyarul: „Ha romba dől is a világ, a rettenthetetlen állni fog a romokon.”

⁵⁵ Rónay Jácint levele Perczel Mórhoz. London, 1862. május 9. OSzKK Fond 89/121.

⁵⁶ Mayer György levele Szemere Bertalanhoz. London, 1863. november 21. OSzKK Levelestár.

⁵⁷ Rónay Jácint levele Vukovics Sebőhöz. London, 1865. augusztus 11. MNL OL R 216 Vukovics Sebő iratai 1. d. 1. t.

⁵⁸ *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. III. 343.

Rónay egy évvel később, kegyelmet nem kérve, de hazatérhetett. 1866. szeptember 16-án indult el Londonból és tíz nap múlva érkezett haza. Lelkileg nehezen szakított az elmúlt évekkkel: „Életem megvallom örömtelen, s ha a múltra, ha londoni barátaimra gondolok, nehéz könnyűk pördülnek szememből. Nem könnyű elszakadni azoktól, kik a számkivetésben annyi szívességgel felkaroltak, ... de végzetem így hozta, s munkában, a haza szolgálatában kell keresnem vigaszt és nyugalmat.”⁵⁹ A kiegyezés után képviselő volt, majd Ferenc József gyermekeinek, Rudolfnak és Mária Valériának lett a nevelője.⁶⁰

Bár tervezte, de itthon már nem találkozott Szemere Bertalannal, aki 1869-ben hunyt el egy elmebetegintézetben. Rónay ekkor jegyezte fel róla: „a szerencsétlenek legszerencsétlenebbike”, és naplójában közölte Szemere leánya, Mária hozzá írt levelét. Kapcsolatát Szemere Bertalannal így foglalta össze: „Egykoron sűrű megbízásaival nehezítette a kenyérkereset rögzös ösvényén gondjaimat, s keserűségemben tán kelleténél szigorúbb is voltam irányában, de nem szakítottunk soha, s én nem szüntem meg soha nagy tehetségeit tisztelni.”⁶¹

A következőkben Rónay Jácint Szemere Bertalanhoz írt leveleit közöljük, melyek 1852 és 1859 között keletkeztek. Ezen időszak alatt Rónay 15 levelét ismerjük, melyet a volt magyar miniszterelnökhöz írt. Az ötvenes évek végére ritkult levelezésük gyakorisága. Valószínűleg ennél több levél is született, de ezek eltűntek, lappanganak, vagy Rónay égette el néhányukat.⁶² Létükre utal az a Rónay levéltöredék is, amelyet Szemerének Vukovicshoz írt leveléből ismerünk.

Közöljük Mayer György egyik 1857-es levelét is Szemeréhez, amelyet a beteg Mayer helyett Rónay írt, és tartalmilag is az ő gondolatait tükrözi.

Nem adjuk közre viszont az OSZK Kézirattárában őrzött Rónay-féle meghatalmazást, mert az nem az emigráns bencés, hanem Rónay Gyula írása.⁶³

Mintegy kapcsolatuk epilógusaként közöljük Rónay 1888-ban írt levelét Jókai Mórhoz. Szemere 1869-es halálakor Jókai lapja, A hon több nekrológot is közölt a megboldogultról.⁶⁴ Mintegy húsz évvel később valószínűleg egy cikket kérhetett Jókai a Nemzet című újságjának Rónaytól, 1849 miniszterelnökére

⁵⁹ Rónay Jácint levele Vukovics Sebőhöz. Pannonhalma, 1866. október 31. MNL OL R 216 Vukovics Sebő iratai 1. d. 1. t.

⁶⁰ Mária Valéria tanulmányi iratai, gyakorlófüzete: PHFK BK 249/V, *Eckhart Ferenc*: Rudolf trónörökös gyermekeiből. Napkelet VI. k. (1925) 134–158.

⁶¹ *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. IV. 297–308.

⁶² Rónay Londonban egy súlyos betegségek, valamint idős korában, naplója sajtó alá rendezésekor is semmisített meg leveleket, iratokat. Rónay Jácint levele Szolnok Viktorhoz. London, 1865. Szilveszter napján [december 31.], valamint *Rónay Jácint*: Napló-töredék i. m. VIII. 150.

⁶³ Rónay Gyula meghatalmazása Deutschländer Vilmosnak. Párizs, 1864. január 26. OSZKK Levelestár: A lap túloldalán Szemere feljegyzése: „Rónay. Küldtem 100 frankot, Deutschländer által.” Rónay Gyula szözlészeti és borászati eljárások tanulmányozására, ösztöndíjként érkezett Franciaországba. Nem bizonyult méltónak Szemere bizalmára és segítőkészségére. Részletesen lásd: *Albert Gábor*: Egy borkereskedő lelki alkata. Újhold-Évkönyv. Szerk.: Lengyel Balázs. 1986. 2. 383–399., *Úő*: Zsákcák hősei. Bp., 2005. 160–175.

⁶⁴ A hon 1869. január 18. 1. (Esti kiadás) és január 19. 4. (Esti kiadás).

emlékezve. Korábban Rónay már közölt itt cikket például Deák Ferencről.⁶⁵ Nem tudjuk miért, talán betegsége miatt, személyes vagy aktuálpolitikai okból, de Rónay visszakérte írását. Hat hónappal később, 1889. április 19-én hunyt el.

A leveleket időrendben közöljük, átírva mai helyesírás szerint. Elhagytuk az aposztrófokat, cz helyett c-t írtunk. A nyilvánvaló elírásokat kijavítottuk, a mondatokat tagoltuk, ha kellett. Az egyértelmű rövidítéseket szögletes zárójelben feloldottuk. Érintetlenül hagytuk a latin kifejezéseket, és a levélíró által sajátosan használt szavakat. Tagoltuk a túl hosszú mondatokat, szögletes zárójelbe tettük a kimaradt betűket.

I.

Rónay Jácint levele Szemere Bertalanhoz

London, 1852. szeptember 11.

London, Castle Street East, Oxford Street. 9/11. 52.

Szemerének és kedves Nejének

Szíves megemlékezésére őszinte üdvözlettel válaszol Rónay Jácint, kinek szívében még mindig él a londoni együttlét emléke. Ez idő óta egy évet éltém ismét keresztül, küzdve a hontalanság fájdalmaival, s szűk körülményeim nyomoraival. És miért? Hogy meggyőződjem, miszerint szegény hazám megbocsáthatlan gyengeségnek és határtalan hiúságnak lőn áldozata! A sors vélünk magyarokkal sem akart kivételt tenni, a szabadság nálunk is, mint mindenütt a világon azért bukott meg, mert ki leginkább hirdette a hazafiságot, legönzőbb volt, s csak azért emelte magasra a szabadság lobogóját, hogy fölébe állhasson. A népek vére nálunk is csak azért folyt, hogy legjobb esetben zsarnokot cseréljünk.

Kisszerű küzdelmeinkről s keserű tapasztalataimról sokat írhatnék, de a titoktartás nem éppen sajátja édes mindnyájunknak, s a múlt, nem kétlem, eléggé ismeretes Párizsban, Bécsben és mindenütt, azért csak általánosságokra s magamra szorítkozom.

Midőn ön Londonból távozott, azt mondá: Kossuthot nem ismerem. Önnek igaza volt. Most ismerem őt és többeket hazámfiái közül, s igen természetesnek találom, hogy nem Pesten, hanem Londonban vagyok. Törökországi visszatérte után csak egyszer, s csak néhány szót válték véle. Fényes szavai, melyekkel az összes menekültek testülete előtt ígéré, hogy nemsokára a napot is kitűzendi, melyen Pesten leendünk, minden, minden arról győzött meg, hogy nem tanultunk, hogy ismét azon a téren állunk, melyen a haza elveszett. Egyéb-

⁶⁵ *Rónay Jácint*: Deák Ferenc az élet véghatárán. Nemzet 1887. szeptember 29. 1. (Reggeli kiadás).

íránt Kossuth viseletét honfitársai irányában következetesnek látom. A vasbilincseket, ha nem bírjuk széttörni, hordozzuk, de ki eltűri a szellem bilincseit, megérdemli azokat. Azt mondák, Kossuth nem isméri az embereket. Én azt tartom, hogy isméri őket, s mindig azokat választá, kikre szüksége volt. Távozta után csak egy vágyam volt, csendes visszavonultságban túrni és várni, de honfitársaim felszólítására — Kossuthal e tárgyról nem szóltam soha — elfogadám az utászkar tanodában a tanárságot, s tanítám a mértant és rajzot, s szerkesztém néhány holnapon keresztül, nem kis fáradtsággal, a várerődítés kézikönyvét, míg mások pusztá címekért szép összegeket húzának a h a z a pénztárából.

Kossuth ismét Londonban van. Én nem látám őt, de környezete rózsaszín reményekben él, s a legközelebbi jövőben látja a szabadulás óráját. Ki ezt nem hiszi, ki Kossuthban nem ismeri el az egyetlen Messiást, az ellensége a hazának. De azért mi mind szabadság emberei, mind demokraták vagyunk, ha nem tűrünk is véleményt, ha a haza megmentését címekhez, s a bukott királyok példájára, praetendenshez⁶⁶ kötjük is. Az osztrák nemzeti küzdelmeinknek személyes, pártszínt iparkodott adni, s Kossuth az ellenségtől kitűzött pályán halad előre, azonosítván nevével a haza múltját, jelenét és jövőjét. Ennek a történetek után természetes eredménye az, hogy egykori leghívebb angol barátaink szándékolag néznek reánk. Az okosabbak azt mondják, hogy a magyar nemzet jobb vezetőre és jobb sorsra volt méltó, míg a rövidlátók Kossuth személyében nemzetünket is kicsinylik, s küzdelmünket éretlen lázadásnak nevezik. Általában szomorúan tapasztalom, hogy újabb időben minden tekintetben csak vesztettünk. Engedelmet, hogy azzal fárasztom önt, mi olyannyira ismeretes mindenki előtt, de a fájó szívnek jól esik, ha elpanaszolhatja fájdalmait. Egy ideig még várok, ha valami alkalmazásra szert tehetnék, ha nem, Amerikába megyek, tán ott el fogok élni.

Ön, miként Mayertől hallám, egészséges, kedves neje javulásnak örvend, mindkettő kellemesen hatott reám. Hát a kisasszonyok? Nem feledék még a B[ritish] Museum⁶⁷ sárga-fekete madarait? Üdvözlöm őket, s szívemből mindnyájoknak a legjobbat kívánom.

OSzKK Levelestár

Másolata: MOL R 190. Szemere Bertalan iratai. 2. d. 5 t. Levelezés.

⁶⁶ Igényt támaztó, követelő, trónkövetelő.

⁶⁷ A British Múzeumban és az állatkertben is kalauzolta Rónay Szemere családját 1851-ben. *Rónay Jácint: Napló-töredék i. m. II. 105–116., IV. 298.*

II.

Rónay Jácint levele Szemere Bertalanhoz*London, 1852. október 6.*

London, 27. Berners Street, Oxford Street. Október 6-án 1852.

Tisztelt honfitárs!

Az eleaticai bölcsek⁶⁸ amaz ismeretes jelmondata: „Az ember játéka a véletlennek!” M[óric]⁶⁹ barátunknak londoni útjára igen alkalmazható. Ő ugyanis jobbnak látá politikai óvatosságból önnek becses levelét⁷⁰ posta útján küldeni, egy még Franciaországban írt melléklettel, melyben tudatja Mayer úrral, hogy londoni útjában gátoltatván, kénytelen Szemere levelét ily úton küldeni, s a becses találkozás örömeit máskorra halasztani. A levél után még mindig hívém, hogy az akadályokat tán legyőzendi, s végre mégis Londonba jövend. Néhány napi várakozás után — egy szép reggelen — Vukovicshoz⁷¹ menék Perczellel⁷² találkozandó, ki valahányszor Londonba jő, egyiknél, másiknál közölünk meg szokott telepedni, s ilyenkor rendesen találkozunk. Teljes számmal valánk: Perczel, Fülöp⁷³, Thaly⁷⁴, a háziúr és én, midőn M[óric] barátunkat rossz csillaga közibénk hozá. Ő csak Vukoviccsal akart találkozni, kivel már néhányszor együtt is volt. A meglepetés, főleg az ő részéről, nagy volt, s a háziúr még mindig tétovázott, ha bemutassa-e vendégét, midőn egyszerre négyen is néven szólíták. Nem volt egyéb hátra, mint titoktartásra felkérni bennünket, s nékem őszintén bevallani, hogy ő bizon Londonban van, s pusztá óvatosságból az érintett levél átadását másra bízá. Én sajnálám őt, annál is inkább, mert élénk politikai vitatkozásnak lőn tanúja, melyben legsajátságosabb az, hogy az exkormányzót n é k i kellett pártolni. Ez idő őrta nem látám, s mivel azt mondá, hogy többé nem térend vissza Franciaországba, a kívánt késnek és villának küldetésével kedvező alkalomra kell várunk. Remélem e véletlen találkozás „Osztria akasztottjaival”⁷⁵ nem fog neki bajt okozni, ámbár én nem tartom azt soha titoknak, mit őt magyar ember tud.

⁶⁸ Szókratész előtti filozófiai iskola, legismertebb képviselői Xenophanész Parmenidész, az eleai Zénó, a számoszi Melisszosz.

⁶⁹ Lukács Móric. Az estre vonatkozó, Szemerehez írt magyarázkodó levelét lásd: Szemere Bertalan leveleskönyve i. m. 64–65.

⁷⁰ Lásd Szemere Bertalan Rónayhoz írt 1852. szeptember 13-i levelét, melyben ajánlja Lukácsot. PHFK BK 249/V. 3. Közli: *Szemere Bertalan: Levelek* (1849–1862). Pest, 1870. 70–71.

⁷¹ Vukovics Sebő (1811–1872) ügyvéd, országgyűlési követ, kormánybiztos, majd a Szemere-kormány igazságügy-minisztere. Emigrált, 1867-ben tért haza.

⁷² Perczel Mór (1811–1899) a Batthyány-kormány belügyminisztériumában a rendőri osztály vezetője, honvéd tábornok. Emigrált Törökországba, majd Jersey szigetén telepedett le. Rónay jó barátja volt. 1867-ben hazatért, szót emelt a kiegyezés ellen, majd visszavonult a közéletől.

⁷³ Fülöp (Fülepp, Fülep) Lipót (1809–1875) ügyvéd, országgyűlési képviselő, kormánybiztos, később álladalmi tanácsos. Törökországba menekült, de az internálás elől megszökött, Franciaországban és Angliában élt. 1858-ban tért haza.

⁷⁴ Thaly Zsigmond (1814–1886) honvéd mérnökkari alezredes, Komárom várerődítési igazgatója. Mack alezreddessel összeesküvést szervezett Klapka ellen a feladásakor.

⁷⁵ Vagyis Ausztria azon akasztottjaival, akiket távollétükben halálra ítétek.

Politikai viszonyainkról, mennyire e fekete súrlódások megérdemlik, hogy fejér papírra feljegyeztessenek, jelenleg röviden írok. Midőn Kossuth Törökországból visszatért, többek kívánatára üdvözlő feliratot szerkeszték, nem annyira túláradó lelkesedésből, mint azon meggyőződéssel, hogy az általános örömmámorban tán én kevesebbet mondandók, miről az aláírás alkalmakor meg is győződém, mert csak egy kifogás volt, „hogy keveset mondék”. Ha nem bírná ön a feliratot, szolgálhatok véle. A felirat Kossuthnak nem tetszett, mert testvérnek szólítottuk, mert azt mondtuk, hogy véle fogunk küzdeni, nem „alatta”, s mert még feltételt is bátorkodtunk hozzá csatolni. Ő e feliratot nyilvánosan nem említé soha, de magánykörben neheztelt miatta. Távoztá után, Kissnek révén egy új felirat keletkezett, melyben az „üdvözlő” „hódolattal”, s a „testvér” „kormányzóval” pótoltatott. Kik ezt nem írák alá, ellenségei Kossuthnak, s következetesen az ügynök is! Ez idő óta elkülönözve állunk, s én részemről, ha csak esetlegesen nem, a hívőkkel és hívekkel nem találkozom. Kossuth jelen működéseiről alig tudok valamit. Azólta, hogy ismértem, meg vagyok győződve, miszerint ő sokkal hiúbb, minthogy hibáit vagy általlátná vagy javítaná, és sokkal könnyelműbb, minthogy honfitársainak nyomorai érdekelnék, vagy a hazában netán eléidézendő szerencsétlenség aggasztaná. A nagylelkű adakozók pénzét néhány meghitt barátaira és jött-ment emissariusokra⁷⁶ pazaran szórja, míg azok, kiknek méltán lehetne kérdezni, hogyan kezeltetik az úgynevezett „haza pénze”, nyomorognak és hallgatnak. A haza gyengesége miatt elveszett, s most, midőn a dicsőséget és hasznot egyiránt magának iparkodik biztosítani, az emigráció összedugja kezét, és várja, hogy maga magát semmisítse, mi bé fog ugyan következni, de mondhatlan kárával ügyünknek. Ámbár megvallom, hogy a fellépés késő, s aligha fog jó eredményt eléidézni, főleg azok részéről, kik eddigelé hallgattak, vagy tán éppen hódoltak. Úgy hallom, Kossuth nemrég amerikai szállítás végett az angol kormányhoz folyamodott. Az elszállítás megtagadtatott, mi igen természetes, Derby csak nem fog Kossuth felszólítására valamit adni, és nem fog segílyt nyújtani a magyaroknak, midőn azt hallja, hogy a „kormányzó” bankót nyomat⁷⁷, ágyút öntet, nyergot faragtat! Kossuth lelkét az emigráció irányában éppen annyi nyomja, mennyit magával hozott szerencsétlen hazánkából. London utcáin még mindig nagy betűkkel hordozzák: Shilling subscription, in aid of European freedom! The funds raised, to be deposited in the hands of L[ouis] Kossuth and G[iuseppe] Mazzini!⁷⁸. Mily eredménnyel nem tudom, vagynak, kik tudni akarják, hogy az összeg nem megvetendő. Midőn az olasz főnökkel utolszor találkozáim, minek már jó ideje, erős hittel monda, hogy képes minden pillanatban fellobbantani Olaszont, s ezt Magyarország követendi, a zsarnokok hatalma romra dűlend, és a romokból

⁷⁶ ügynökökre

⁷⁷ Kossuth egymillió dollár értékű kölcsönjegyet nyomtattatott Philadelphiában, melyeket Londonból rendelt meg 1852 júliusában. Warga István segítségével akarta hazajuttatni, és osztrák bankjegyekre váltani úgy, hogy anyaországi honfitársaival a felkelés költségeire kölcsönt jegyeztetett volna. Warga azonban ekkoriban már az osztrák rendőrség besúgója volt. *Jánossy Dénes* i. m. I. 473–474., II/1. 970–973.

⁷⁸ Pénzadomány az európai szabadság megsegítésére. A gyűjtött összeg Kossuth L. és G. Mazzini kezeibe kerül.

népszabadság fog felvirulni. Vajha ezt oly könnyen lehetne eszközölni amily szép és kívánatos. Meglehetősen ismerem hazámat, s hiszem, hogy ha szabadító sereg jelennék meg határain, a sereg mint folyam fog növekedni, de kétlem, hogy legyen ember, ki a jelen körülmények közt képes volna jó szerencse fejében népünket felkelésre bírni, s ha ezt valaki megkísértené, csak nyomort hozna hazánkra. Egyébiránt erre éppen annak van legkevesebb bátorsága, ki leginkább hirdeti. Remélem nem neheztelend ön véleményem őszinte nyilvánításáért, jónak látám, hogy megismerkedjünk, szükségesnek, hogy nézeteimet leplezetlenül elmondjam. Jelen soraimat Mayer barátunk leveléhez akarám csatolni, de újabb időben nagyon el volt foglalva, s jelenleg is néhány napra távol van Londontól, azért útnak indítom válaszomat, nehogy úgy járjak, mint a múlt évben, hol minden esendő alkalommal akarék néhány rendet csatolni önhöz intézett leveleihez, de mindig vagy korán vagy későn jártam.

Az öregúrról annyit mondhatok, hogy ön irányában nem változott, s hogy rendes esti találkozásainkban önről mindig a régi tisztelettel és szeretettel szól. Ő tisztán lát, s Kossuth-tali első és utolsó találkozása után igen jól tudja, mit kelljen tartania ügyünkről és bajnokairól. Az érintett találkozás jellemző, azért meg fog ön engedni, ha levelemet, kedvéért, még egy lappal megtoldandom.

Midőn a lelkesedés első hevében jó, rossz lélek egyiránt tódult, tisztelgett és hódolt Kossuthnak, London magyar születésű polgárai „Adresse” szerkesztésére és a tisztelgés elintézésére kérének fel. Elmentem Kossuthhoz, tudatám véle honfitársaink szándokát, s időt kértem a tisztelgésre. (Ez volt egyetlen találkozásom Kossuth-tal.) A tisztelgés másnapra határozott. Honfitársaink Mayer vezénylete alatt, elhagyva munkáikat, s egy napot feláldozva, a kitűzött órán megjelentek, mintegy 25-30-an. A szolgálattelvő törzstiszt bejelenté őket, s azon választ hozá, ma nem lehet szólni kormányzó úrral. Meglepetésemben elmondám, hogy az időt maga határozza, hogy munkáikat hagyják el, hogy többen 7-8 mérföldnyiről jönnek, s hogy lehetetlen elutasítani azokat, kik legközelebb állnak hozzánk, s annyit áldoztak szűkölködő véreiknek. Egy órai várakozás után végre kegyes válasz érkezett, azon hivatalos megjegyzéssel, hogy csak röviden, mert kormányzó úrnak menni kell. Midőn a lépcsőn felfelé haladának, Pulszky ismét arra inté őket, hogy csak röviden, s „asztán ne ovációzzanak ám”. Mayer néhány üdvözlő szót mondott, s általnyújtá az „Adresset”, mely ugyanazon gyárban készülvén nem tetszett, annál is inkább, mert nem kormányzóhoz, hanem tisztelt honfitárshoz volt intézve. Kossuth, ki néhány pillanat előtt óráig beszélt angol vendégeivel, sajnálkozva mondá, hogy honfitársainak csak néhány pillanatot szentelhet, de biztosítja őket kegyeiről. A honfitársak közül kevés volt, ki ne távozott volna nehéz szívvel, de egy sem érzé annyira a lealáztatást, mint öreg barátunk, ki szíves fogadtatásra számolt, s már előre örvendett azon pillanatnak, melyben Kossuthot házánál látandja. Mennyi tévedés, Mayer azt hívé, hogy a demokrata kormányzó egyszerű magyar ember, ki őszinte barátsággal kezet nyújtand, s a látogatást viszonzza. De nem fárasztom önt ily tárgyakkal, s még csak azt jegyzem meg, hogy Kossuthnak amerikai működéseiről s a fényes eredményekről legjobb felvilágosítást adhat önnek Perczel Móric, ha Miklós⁷⁹

⁷⁹ Perczel Miklós (1812–1904) honvéd ezredes, Törökországba, majd az Amerikai Egyesült Államokba emigrált. Ezredesként részt vett a polgárháborúban. 1868-ban hazatért.

testvérének csak egy levelét küldené is Párizsba. Szabó ezredes⁸⁰ Ausztráliába utazott aranyat keresendő. Fülöp nejét várja, s a hír azt mondja, hogy Szemerének egy munkája⁸¹ van sajtó alatt, mely mondhatlanul ártand ügyünknek, mert a kormányzót leleplezdi. (?)

A tisztelt asszonyságnak szíveskedjék kérem üdvözetemet jelenteni, és a kisasszonyoknak. Isten vélünk.

Rónay Jácint

OSzKK Levelestár.

Másolata: MOL R 190. Szemere Bertalan iratai. 2. d. 5 t. Levelezés.

Közli: Szemere Bertalan leveleskönyve i. m. 61–64.

III.

Rónay Jácint levele Szemere Bertalanhoz

London, 1852. október 29.

London, október 29-én.

Nem képzeli Ön, mennyire meglepett becses levelének azon része, mely L[ukács] és P[erczel] párviadalára vonatkozott.⁸² Én ez eseményről mit sem hallék, s jelenleg is csak annyit tudok, mennyit Ön szíveskedett vélem közölni. Alig hihetem, hogy történt, azt pedig éppen nem, hogy úgy történt, miként mondatik. Azok, kik tán tudnak a dolgról, hallgatnak, s nékem sem kedvem, sem akaratom mások titkába hivatlanul avatkozni. Midőn V[ukovicsnál] találkozámmal, a társalgás élénk volt ugyan, de nem olyan, hogy komoly színt öltött volna. Nékem nem volt kedvemre sem a találkozás, sem a politizálás, azért távozám anélkül, hogy a beszélgetés végét bevárnám. Ez idő óta L[ukácsnak] még csak nevét sem hallám említeni.

Néhány nap előtt egy füzetecske jelent meg angol nyelven Kmety Györgytől:⁸³ Görgeynek megcáfolása.⁸⁴ A munka összesen 26 oldal. Önre és B[atthyány]

⁸⁰ Szabó Imre (1820–1864) ezredesről vagy őcséséről, Szabó István (1825–1862) ezredesről van szó, akik emigráltak, s mindketten Londonban haltak meg. Vö.: *Bona Gábor*: Tábormok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. Bp., 2000. 637–639. Ausztráliába utazásuk egyikükről sem volt tudott adat.

⁸¹ A következő munkáról van szó: *Szemere Bertalan*: Graf Ludwig Batthyány, Arthur Görgei, Ludwig Kossuth. Politische Charakterskizzen aus dem Ungarischen Freiheitskriege. Hamburg, 1853. Magyar kiadása: Politikai jellemrajzok a magyar szabadságharcból. Gróf Batthyány Lajos, Görgei Artúr, Kossuth Lajos. Okmánytár. Sajtó a. r., bev., összeáll.: Hermann Róbert és Pelyach István. Bp., 1990. 75–277.

⁸² Lukács Móric párbajra hívta ki Perczel Mórt, aki azonban nem volt hajlandó elégtételt adni. Az esetre lásd Lukács Móric leveleit Szemeréhez: Szemere Bertalan leveleskönyve i. m. 64–65., *Albert Gábor*: Lidérc minden, mi homályba vezet i. m. 139–141.

⁸³ Kmety György (1813–1865) honvéd tábormok, emigráns, török szolgálatba állt katonaként, Londonban halt meg.

⁸⁴ *Kmety György: A Refutation of Some of the Principal Mistatements in Görgei's „Life and Actions in Hungary in the Years 1848 and 1849” with Critical Remarks on his Character as a Military Leader.* London, i. n. [1852.]

grófra⁸⁵ nézve érdekes volna bírni. Remélem megszerezhető Párizsban, vagy tán már bírja is Ön?

Sajnálom, hogy Önnek 1851-i tervezete nem létesült, ez tán soknak elejét vette volna. Kossuth fellépését saját magunk idéztük elé, s megvallom, a heves kikélek, s úgynevezett politikai jellem dacára, még most is úgy állunk, hogy Kossuthnak csak akarni kell, s a hívek és hívők száma mondhatlanul fog szaporodni, csak aranyos kezét kell kinyújtania, s könnyen megoldhatjuk azok számát, kik a jelen nyereség vagy jövő jó szerencse fejében örömmel meg ne ragadnák. Sajnos, de úgy van, emigrációnkat a nagy-, a világvárosokban kisvárosi szellem lengi körül, s minden rétegein keresztül ellenmondás, következetlenség jellemzi, mi megbocsátható azoknak, kik a hazában futottak a többivel és éljent kiáltának, de éppen oly megfoghatlan, mint megbocsáthatlan azok részéről, kik Kossuthot ismerék, s pedig miként most látom, ismerék hiúságának és gyengeségének egész terjedelmében. Jelen helyzetünkről alig tudok szólni. Kossuthról hallgat a krónika, s úgy látszik lehetőségig meggyűltek bajai azokkal, kik a hú ragaszkodás fejében mindennapi kenyeret kérnek, és méltán, miután ő az egyetlen, ki harcunk szellemi és anyagi nyereségeit saját rendelkezésére biztosítja. Úgy mondják: Pulszkyék, ő, and the Hungarian Lady nagyszerű munkát írnak az újvilági díszmenetekről és nagyszerű eredményeiről. Hajnik Pál⁸⁶ is itt van, ki amerikai lapokban így írta magát alá: Treasurer of the Governour L. Kossuth⁸⁷!

E pillanatban veszem Lukács Sándor⁸⁸ levelét, ki New Yorkban nemigen kedvező körülmények közt él. Kérdezősködik Ön után is, de politikáról szót sem ír, annyit azonban tudok, hogy Kossuth hallani sem akar róla.

Bézárom Mayer leveléhez csat[ol]andó soraimat, szíves üdvözzel, s azon észrevétellel, miszerint lelkemből ragadá ki Ön utolsó levelének végszavait: és dühösködnek, mivel mi halandók nem akarjuk őket imádni.

Isten Önnel és kedveseivel.

Rónay

OSzKK Levelestár. Mellette a boríték, címzése: „B. Szemere Esq. Rue Boursault q 12. Paris”. A borítékon Szemere kézírásával: „Mayer, Rónay, 1852. decemb.” A postai pecsét a borítékon 1852. december 6-i és 7-i. (Valószínűleg az október végén írt levelet csak később adták postára Londonban.)⁸⁹ Közli: Albert Gábor: Lidérc minden, mi homályba vezet i. m. 141–142.

⁸⁵ Gróf Batthyány Kázmér (1807–1854) a szabadságharc alatt kormánybiztos, a Szemere-kormány minisztere, emigrált.

⁸⁶ Hajnik Pál (1808–1864) ügyvéd, a szabadságharc idején képviselő, országos rendőrfőnök. Amerikában Kossuth személyi titkára volt.

⁸⁷ Kossuth Lajos kormányzó kincstárnoka

⁸⁸ Lukács Sándor (1822–1854) országgyűlési képviselő, Győr kormánybiztosa, majd a hadsereg felszerelési biztosa volt. Rónay jó barátja, együtt bujkáltak. Emigrált az Egyesült Államokba, majd Franciaországban halt meg.

⁸⁹ Ide csatlakozik Mayer György Szemeréhez írt levele, melyben említi, hogy mellékelten küldi Rónay levelét. Ugyanebben írja, hogy szinte csak Rónayval találkozik gyakran magánál. J. G. Mayer levele Szemere Bertalanhoz. London, 1852. november 3. OSzKK Levelestár.

IV.
Rónay Jácint levele Szemere Bertalanhoz
London, 1852. december 25.

London, 16. Castle Street East. Oxford Street, 12/25. 52.

Tisztelt Honfitárs!

Becsés és érdekes soraira mindaddig halogatám a választ azon reménnyel, hogy tán kedvezőbb eredményeket küldhettek, de iparaim dacára sem teheték eddigelé sikeres lépést, s nem is hiszem, hogy oly eredményre jussunk, minőt szívemből óhajték, s minőt az ügy érdemlett volna. El lévén foglalva néhány német leckével, melyekkel éltemet szegényül tengetem, nem akarék az egész utazás fáradalmas fordításához fogni mindaddig, míg némi remény nem mutatkozik, hogy véle vagy az utazónak⁹⁰ vagy általában magának az ügynek használhassak, azért rövid kivonatot készíték magamnak, s ezzel felkeresém azokat, kik némi felvilágosítást adhatának. A kivonatot azon észrevétellel, hogy a leírást Öntől nyerem, s hogy a magyar utazó, tekintve képességeit és fekete-család viszonyait, szerfelett kedvező körülmények közt van, mindenelőtt néhány ismeretes parlamenti taggal közlém, s azon választ nyerém, hogy a kormány ily vállalkozásokkal nem foglalkozik, s hogy e részben bátran felhagyhatok a kísérlettel. A politikusok után tudósokhoz s a geográfiai társulat némely tagjaihoz fordulék azon figyelmeztetéssel, hogy az egész utazást Önnek ajánló iratával kész vagyok közölni, hahogy némi eredményt várhatnék, de fellépésem itt sem volt sikeres. A társulat, valamint sok szépen hangzó egylet Angliában, a címek és címerek e nagy honában, úgy látszik csak azért létezik, hogy címeket osztogathasson – pénzért (!), mi a társulatoknak többnyire alaptőkéjét képezi, s hogy koronként egyik-másik tagja felolvasást tarthasson, s nevét a lapokban nyomtatott betűkkel láthassa. Szerintök a magyar utazó a társulat részéről pénzbeli segélyre nem számíthat, ha küldene a társulatnak ritkaságokat, vagy részletes leírást, ez szívesen fogadtatnék, s tán még tagnak is kineveztetnék, vagy miként a hajdani jó magyar világban sajtóhibával (?) írák: „P. Horváth Lázár⁹¹ magyar akadémia tagnak kineveztetett”. Az eddigi utazók egyesek bőkezűségéből küldetének, s mint hallom, mívelt fekete utazók is lennének már Afrika belsejében. Általában azt tapasztalám, hogy Afrikáról többet tudnak, mint egyelőre gondolám, Bundaország már ismeretes volt előttök. Ily körülmények közt, s ily válaszok után nem folyamodám, s az utazást egész terjedelmében nem fordítám. Egyébiránt ha mit lehetne tenni e részben, rajtam nem fog múlni.

⁹⁰ Magyar László (1818–1864). Magyar munkásságára: Bartos-Elekes Zsombor – Nemerkenyi Zsombor: László Magyar's Cartography of Angola and the Discovery of his 1858 Manuscript Map in the Cholnoky Collection in Romania. In: Liebenberg, E. – Demhardt, I. (eds.) History of Cartography. International Symposium of the ICA Commission. Berlin – Heidelberg, 2012. 233–248.

⁹¹ Petrichevich-Horváth Lázár (1807–1851) író, hírlapíró. 1844-ben választották meg az Akadémia levelező tagjának.

Megvallom, sajnálom, hogy a megbízatásban nem járhaték el sikeresebben, annál is inkább, mert Afrika régi kedves tárgya volt elmélkedéseimnek. Nem adhaték soha hitelt azon óriási homoksivatagoknak és tavaknak, melyekről Afrika belsejében sokan álmodozának. Kifogyhatlan néprajoknak kelle ott lenni, honnét Amerika felfedezése ólta több mint 60 millió rabszolga hozatott ki anélkül, hogy a partokon gyérült volna a népesség. Már Horváth István innét származtatá a magyarokat, s én főleg nyelvünkre nézve, még mindig érdekes felfedezéseket várok Afrikából. A múlt évben néhány kaff[jirt]⁹² láték egy nyilvános kertben, gyönyörű természetiek, többnyire 6 láb magasak, s nyelvük kiejtésben sok hasonlót találék a magyarhoz. Midőn közülök egyikének szivart adánk, ismételve azt mondá: Kösz! A Jóremény fokánál még a múlt évben 40.000 ily szálás férfiú állt Tahy vezér rendelkezésére. Vajha ne nyomnának kenyérgondok, örömmel fordítanám időmet afrikai nyelvek kutatására! E téren Kossuth és Franz v. Pulszky, ki jelenleg a második magyar (?) ember az elvesztett hazában, sokat tehettek volna. S ha már a nagylelkű adakozók pénze nem fordítottatott menekült honfiaink felsegítésére, legalább ily célokra használtatott volna azon összegek egy része, melyek oly könnyelműen szórattak el nem tudom miféle ágensekre, de végre mindig azon célból, hogy a világgal játék üzessék, hogy a hazában hiú remények élesztessenek, hogy Kossuth neve, bárhány új áldozatba kerülne is, az események színén fenntartassék.

Miután Afrikából saját londoni bajainkra jövök észrevétlenül, azt jegyzem meg, hogy a magyar praetendens⁹³ most visszavonultan él, s azt mondja, hogy a toladó éhezőkre már gyermekei vagyonát is elkölté. Ő most a szegény szerepet játsza, ő, ki nemrég az összes emigráció előtt kimondá, hogy Anglia és Amerika között összetartó kapocs leend. Nagy Sándorként: *Una manu orientem altera occidentem!*⁹⁴ A hívek, vagyis inkább hívők száma mindinkább gyérül, s mi általában mindinkább széledünk és fogyunk. Vetter⁹⁵ Amerikába ment, a lehető legrosszabb véleménnyel Kossuthról, mely, miként nekem mondá, Önnek munkája által még inkább megszilárdult. Vukovics, Thaly Jerseybe szándokoznak. Perczelt rég nem látám, úgy hallom amerikai telepedésre gondol. Pulszkyék nagy munkával foglalkoznak, mely alkalmasint az amerikai nagy eseményeket tárgyalandja. Mayer egészséges, s üdvözli önt és a tisztelt asszonyságot, mely üdvözlethez kérem magamét is csatolni, azon őszinte óhajással, hogy a jövő év több elégület hozzon mindnyájunknak.

Rónay Jácint

OSzKK Levelestár. Mellette a boríték megcímezve: „M. B. Szemere Paris 12. Rue Boursault” A boríték túloldalán Szemere kézírásával: „Rónay, 1852. dec.” A postai pecsét a borítékon 1852. dec. 28-i és 29-i.

⁹² A kaffir egy dél-afrikai néptörzs, akkoriban általánosan a dél-afrikai színesbőrűek megjelölésére használták.

⁹³ Kossuth Lajos

⁹⁴ *Altera manu orientem, altera occidentem contingeres. Curtius Rufus: Historiae Alexandri magni VII. 8.* Magyarul: Egyik kezoddel Nyugatot, másikkal Keletet tartanád. (Nemerkényi Előd fordítása.)

⁹⁵ Vetter Antal (1803–1882) honvéd tábormok, a szabadságharc után bujkált, majd külföldre menekült. Részt vesz a milánói felkelés, az olaszországi és a poroszországi magyar légio szervezésében is. A kiegyezés után hazatért.

V.
Rónay Jácint levele Szemere Bertalanhoz
London, 1853. január 8.

London, 16. Castle Street East, Oxford Street. 1/8. 53.

Tisztelt Honfitárs!

Becses leveleit vettem, s a hozzám intézett kérdésekre lehetőségig felelek. Az afrikai utazás ügyében, mennyire időm s körülményeim engedendik, el fogok járni, ámbár megvallom valódi eredményre alig van reményem, pusztán zaj-ütésre pedig nincs kedvem. Néhány nap múlva leend alkalmam egy ismeretes afrikai utazóval találkozni, tán az afrikai társulatra nézve nyereség tőle bővebb felvilágosítást. Egyébiránt itt sokszerű csalatások után az afrikai utazóknak kötve hisznek, főleg ha idegenek, s fájdalommal kell mondanom, hogy újabb időben az idegenek, különösen menekültek hitele és tekintélye, édes mindnyájunkat sem kivéve, szerfelett csökkent, mit a Kossuth által el- és lejátszott komédia kétség kívül elősegített. Azt is meg kell jegyezni, hogy térképi összehasonlítások után az utazási leírásban felhozott szélességi fokozatok iránt némi kételyeim vagynak, s egy helyt eltérést is látok. (Sah Quilem⁹⁶ a levél kezdetén 4° 4', s a folytán 4° 41' déli szélesség alatt fekszik.)

Szirmayt⁹⁷ egyszer látám, de nem beszélék vele soha, róla újabb időben azt mondják, hogy Kossuthéknál igen bejárós, sőt, hogy Kossuthnak nemrég néhány száz fontot szerzett volna Bangya⁹⁸ által. Nem tudom, ha ez alig hihető hír való-e, de az kétségtelen, hogy Szirmay Bangyával barátságos viszonyban él. Mi Bangyát illeti, több előkelő idegen menekült, maga Mazzini is intézett már hozzám hasonló kérdést. Adatokat nem kerestem soha, s hahogy hallék is e részben valamit, nem kutattam hitelességüket, miután az általános, mondhatni európai kémhír mindenkit óvakodóvá tőn irányában. Több egy évnél, hogy Schimmelpenick nyomtatott körívekben vádolá kémségről, ő e vádakra tudtommal nem felelt soha, sőt bő, mondhatni pazar pénzköltéssel a jelen pillanattig éleszti maga ellen a gyanút. Itt általában az a meggyőződés van, hogy önnel munkáját ő fordítá, s hogy önnel szorosabb viszonyban van. Én e viszonyt mindig csak a munka fordítására szorítám, de őszintén megvallva, sajnálám Bangyának közeledését önhöz, mert látám, hogy a viszonyt fennen hirdeté, s kétség kívül nagyítá, s hogy az ellenséges tábor örömmel felhasználá. Midőn Perczel Londonba érkezett, Bangya meglátogatá mint egykori fővezérét, ki őrnagynak nevezé ki, s ön munkájának kéziratával, olvasás végett kétszer megkínálá, de Perczel nem fogadá el. Ezt magától Perczeltől tudom. Utóbb, midőn a munka megjelent, Bangya a korrektúrapéldányt küldé el Perczelnek, s így ő volt első,

⁹⁶ Helyesen írva: Jah Quilem afrikai település.

⁹⁷ Szirmay Pál (1802–1883) volt szentpétervári ügyvivő, emigráns.

⁹⁸ Bangya János (1817–1868) újságíró, honvéd ezredes. Emigrált, az osztrák titkosrendőrségnek jelentett. 1854-től a török hadserben szolgált, Konstantinápoly rendőrfőnökeként halt meg.

ki önnek munkáját Londonban olvasá. Az is kétségtelen, hogy Mayer eddigelé még nem kapta meg a néki szánt példányt.

Mit tesz V[ukovics] S[ebő], vagy általában akar-e tenni a cselekvés terén? Nem tudom, de nem hiszem. Kossuthnak jelenleg határozott ellensége, de úgy látszik a zajos életbe beleunt, s tegnap utazott Thalyval és Perczellel Jerseybe. A két első, hogy itt megtelepedjenek, Perczel, hogy körülnézzen, s ha jónak találandja, tán ő is telepedni fog, ha utóbb nem mennének Amerikába, mi a Perczel és Thaly család közt még mindig terveztetik.

Vay Lászlóval jól vagyok, de csak alkalmilag találkozunk, s jelenleg, Fülöpöt kivéve, egy magyar sincs, kivel rendes viszonyom volna Londonban.

Mi a nemzeti kérdésről, megvallom történeti részleteiben nem is ismerem, s óhajtottam volna, ha fel sem merül, miután annyi heves vitára, s tán szakadásra is adott alkalmat. Egyébiránt filozófus létemre sem vagyok barátja a teóriáknak, s a gyakorlat terén nem látom e kérdésnek azon roppant veszélyességét, mely elméletileg oly élénken vitattatott itt és Párizsban, s e véleményemet többször ki is mondtam, de úgy látszik e kérdéssel még a múltban oly keserű emlékek társasulának, hogy jelenleg ingerültség nélkül vitatkozás tárgya sem lehet. Nekem a magyar nemzet életrealitásáról jobb és erősebb hitem van, minthogy az elágozó nemzetiségektől félténém. Jövője csak azon nemzetnek van, melynek volt múltja, s minél közelebb áll a múlt, a jövő annál valószínűbb. Legközelebbi harcainknak, bár sok véren és boldogságon szerzett üdvös eredménye az, hogy a világ isméri bennünket, hogy nemzetünk saját erejének öntudatára ébredett, s hogy jelenleg hazánkban csak egy név említettetik büszkeséggel, s ez a magyar. Állításomat a legújabb összeírások igazolják. E részben némileg hasonlítunk a rómaiakhoz. Midőn Róma világhuralomra emelkedett, a meghódított népek akaratlanul is rómaiakká lőnek, mert a „Romanus sum civis!”⁹⁹ minden egyéb névnél szebben hangozott.

Ügyünkre vonatkozólag, ha ön és barátai nem cselekesznek, Londonban nem történik semmi. Jelenleg alig vagyunk hárman, kik a hívők által hűtlenség és hazafiatlanág címével tiszteltetünk!

E pillanatban veszem az *Examiner*¹⁰⁰, örvendek néki, Kossuthra vonatkozó véleményét természetesnek találom, az angolok és lapjaik szégyenlik a tanúsított lelkesedést és hódolatokat, azért vagy hallgatnak, vagy kímélve bánnak e kérdéssel, ezt nem egyszer tapasztalám magasabb körökben is.

Az afrikai levelezésre vonatkozólag mindenki a portugál követséghez utal, de az idejuthatás túlesik körömön, ön kétségtelenül e részben magában Párizsban is többet tehet.

Üdvözetemmel ismételve küldöm újévi őszinte kívánataimat, s vagyok tisztelettel.

Rónay Jácint

⁹⁹ Római polgár vagyok! (latin)

¹⁰⁰ Az *Examiner* című angol lap 1853. január 1-i számában jelent meg Szemere Politikai jellemrajzok a magyar szabadságharcból című munkájának kritikája. Vö.: *Szemere Bertalan*: Napló i. m. 150–151. (1853. január).

OSzKK Levelestár. Mellette boríték megcímezve: „M. B. Szemere Paris 12. Rue Boursault.” A boríték túloldalán Szemere kézírásával: „Rónay, Jan. 1853. Mayer”, valamint nem e levélhez köthető szavak. A postai pecsét a borítékon 1853. január 8-i és 9-i.

Másolata: MOL R 190. Szemere Bertalan iratai. 2. d. 5 t. Levelezés.

Közlő: Szemere Bertalan leveleskönyve i. m. 72–73.

VI.

Rónay Jácint levele Szemere Bertalanhoz

London, 1853. március 3.

London, 16. Castle Street East, Oxford Street. 3/3. 53.

Tisztelt Honfitárs!

A Journal des Débats¹⁰¹ azon pillanatban érkezett, melyben ön fellépésének hírére hallám, vegye szívességéért őszinte köszönetemet. A praetendens¹⁰² a bukott kísérlet után visszavoná hatalmas proklamációját¹⁰³, melyet siker esetén, miről azonban józan fővel gondolni sem lehetett, kétségkívül sajátjának vallott volna. Egyébiránt önnek szavai a visszavonás után is reáférnek a világ megváltójára, annál is inkább, mert a proklamáció értelmét, sőt szavait is magáévá teszi, csakhogy e nagy szavak máskor és más célra íratnak. Mily szegény védelem, mily nyomorúság fogságból ilyesmit írni, mily könnyelműség oly egyénekre bízni, kik, miként állítja, beleegyezése nélkül használák! Avagy tán jobb a második felszólítás, melyet a magyar katonasághoz intézett, az elsónél? Vagy tán okosabb főhadiszállásról szólni, mint örök számkivetéssel fenyegetni azokat, kik nem hódolnak parancsainak? De felhagyok e nyomorúságokkal. Ki saját nevével ily könnyelműen játszik, mit várhat attól egy nemzet? A szerencsétlen milánói események után mindenki kárhóztatá a vezetőket. Maga Cobden¹⁰⁴ egy alkalommal, még a visszavonás előtt, kérdezé tőlem, ha valóban Kossuth bocsátá-e ki a proklamációt. Én azt felelém, hogy mit sem tudok róla, de szavai után ítélve néki tulajdonítom. A felszólítás igen hasonlít Kossuthhoz, volt rövid válasza. Ügyünk némely angol barátai, kik még mindig tartanak Kossuth nevére, óhajtanák őt e részben tisztán látni, de maga a terjedelmes protestáció, tán éppen azért, mert terjedelmes, némi kételyeket hagyott hátra, melyek, úgy látszik, általánosan jellemzik a közvéleményt.

Magyar László utazása a geográfiai társulat egyik gyűlésében felolvastott. A titoknok úr ígért a felolvasásra meghívó jegyet, de feledé ígérte, s csak

¹⁰¹ Francia politikai és irodalmi lap, melynek február 23-i számában az 1. oldalon jelent meg Szemere cikke a milánói felkelés kapcsán: Usurpation du nom de la Hongrie par M. Louis Kossuth. Vö.: *Szemere Bertalan*: Napló i. m. 153. (1853. február).

¹⁰² Kossuth Lajos

¹⁰³ Az 1853. február 6-i milánói felkelésre írt proklamációról van szó. Lásd: Lukács Lajos: Magyar politikai emigráció i. m. 98–101.

¹⁰⁴ Richard Cobden (1804–1865) angol politikus, a magyar ügy támogatója.

véletlenül látám egyik angol lapban, hogy a magyar utazó tudósítása eléggülten fogadtatott. Alkalmasint ez leend minden, mit utazó hazánkfiáért teendnek.

Mayer barátunkat e napokban súlyos csapás érte: egyetlen leánya, élte 26. évében meghalt, három kis gyermeket és egy tékozló apát hagyván maga után. A szegény öreget szívemből sajnálom. Jelenleg egyetlen vigasztalása az lenne, ha a gyermekeket maga gondja alá vehetné, de ez nem könnyen fog menni, s a keresett nyugalom helyett hihetőleg csak nehéz gondokat fog látni végnapjaiban.

Vukovics mint hallom nemsokára Londonba fog visszatérni. Fülep nejét várja, nem tudom, ha az újabb események nem fogják-e gátolni kijövetelét. Nem kétlem, hallá ön, hogy Beöthy¹⁰⁵ neje visszatértekor elfogott.¹⁰⁶

A tisztelt asszonyságnak s a kisasszonynak, hahogy még emlékszik reám, szíves üdvözlémet. Isten vélünk.

Rónay

OSzKK Levelestár. Mellette boríték megcímezve: „M. B. Szemere Paris 12. Rue Boursault.” A boríték túloldalán Szemere kézírásával: „Rónay, Marz. 1853.” A postai pecsét a borítékon 1853. március 3-i és 4-i.

Másolata: MOL R 190. Szemere Bertalan iratai. 2. d. 5 t. Levelezés.

A levelet két részletben közli: Albert Gábor: Lidérc minden, mi homályba vezet i. m. 172–173., 180–181.

VII.

Rónay Jácint levele Szemere Bertalanhoz

London, 1853. március 11.

London, 16. Castle Street East, Oxford Street. 3/11. 53

Tisztelt Honfitárs!

A geográfiai társulat utóbbi udvariassága után nemigen volt kedvem udvarolni, de önnek levele után, magyarosan mondva, elszemtelenkedtem a titoknokhoz, s tudatám véle, hogy ön utazó hazánkfiának serkentőleg és utasítólag óhajtna írni, de előbb tudni akarja a társulat véleményét. Titoknok úr tudatá vélem, hogy a közlést örömmel és köszönettel vették, de térképi összehasonlítások, s főleg egy tudós utazónak észrevételei után, némi kételyeik vagynak az utazó által felhozott fokozatok iránt. Az általa nevezett tartományok véleményök szerint jóval alább esnek, de mindenesetre ott is, hova ők helyezik, érdekes az utazó jelentése, azért közléseit mindig örömmel fogadandják. A társulat jelenleg többet nem tehet, minthogy önnek levelét elküldendi az angol konzul-

¹⁰⁵ Beöthy Ödön (1796–1854) délvidéki, majd erdélyi kormánybiztos, címzetes honvéd ezredes. Emigrált, Hamburgban halt meg.

¹⁰⁶ Ez állírnek bizonyult, ahogyan az a következő levélből is kiderül.

hoz Benguelaba¹⁰⁷, ki a társulat érdekében nem fogja elmulasztani a levelet rendeltetése helyére juttatni. Az írandó levélre nézve utasításul az idecsatolt nyomtatványt adá azon észrevétellel, hogy az utazó közölje a benguelai konzulátus útján utazásának részletes eredményeit, s tudassa szükségseit. Ha ez úton Magyar L[ászló] összeköttetésbe teszi magát a társulattal, s közlendi felfedezőseit és további céljait, akkor várható, hogy a társulat térképekkel és mérőeszközökkel segítendő, de erre jelenleg számítani nem lehet, mi végre is igen természetes, miután közlése két év előtt íratott, s azolta nem tudni merre jár barna Kajaja Kalangulájával¹⁰⁸. Mi a bényújtott közlést illeti, a fordítás előtt szóval közlém, sőt eredetiben megmutatám a leveleket a titoknoknak, ki azt tanácslá, hogy szorosan a tárgyhoz ragaszkodjam, s a politikának még csak árnyékát is kerüljem. Ez oka, hogy önnek ajánló iratát nem adám, hanem röviden tudatám, hogy e levelek „Szemere Bertalan volt magyar miniszterelnök által küldettek azon meghagyással, hogy azokat a társulattal közöljem, kijelentvén, hogy Magyarország jelen körülményei közt nem segíthetvén utazó fiát, az az angol nemzet pártolásába ajánltatik, azon nemzetnek, mely hazánk után rokonszenyvünkben és reményeinkben legközelebb áll szíveinkhez.” Ezután életrajzát adám, s utazása részleteit egy szóig fordítám. A titoknok jónak találván fordításomat, saját kéziratomat olvasá fel. Az említett körülmény okozá, hogy extractnek neveztetett, de nem maradt el semmi, mi az utazó képességét, s utazása érdekességét kiemelé.

Zerfyt¹⁰⁹ nem látám, róla mitsem tudok. Reid úrhoz sincs szerencsém, úgy mondják, hogy kalandor féle ember, hasonló mesteréhez. A napokban köszönetet mondott „a magyar patrióták” nevében a Morning Ad[vertiser]¹¹⁰ englishmanjének. Már kezemben volt a toll, hogy tudassam véle s a lapokkal, hogy kövesse meg magát, s ne írjon a patrióták nevében, mert vagynak, kik mit sem tudnak róla, s közlött leveleiért nem nagy köszönettel tartoznak neki, de felhagytam szándokommal. Egyébiránt elvárom mit teend.

Még mielőtt Kossuth fellépett volna, már hirdetések hívei a bukott esemény után¹¹¹, hogy proklamációját még Törökhonban írta. Első fellépése kevés embert elégitett ki, s a második mindenütt megvetéssel fogadtatott, főleg az idegen menekültek körében, s a Friends of Italy¹¹² társulatában. Annyi bizonyos, hogy Kossuthék és legközelebbi környezete a kitörés első pillanataiban nagyszerű dolgokról, hazamenetelről beszéltek. Kossuth ez utóbbi lépéseivel többet ártott magának a közvéleményben, mint minden eddigi oktalanságaival. Egyébiránt

¹⁰⁷ Angolai város.

¹⁰⁸ A bihéi tartomány (Belső-Angola) törzsfőnöke volt, kinek lányát, Ina-Kullu-Ozorot vette feleségül Magyar László.

¹⁰⁹ Zerffi Gusztáv (1820–1892) újságíró, szerkesztő, a szabadságharcban honvéd százados. Emigrált, a belgrádi francia konzulátuson dolgozott, majd Marseille-ben, Párizsban, Londonban élt. 1849 őszétől az osztrák titkosrendőrség fizetett ügynöke volt. Angliában a Royal Historical Society tagja, majd elnöke lett.

¹¹⁰ Angol hetilap.

¹¹¹ A milánói felkelés leverése után.

¹¹² Itália baráti társulat. Rónay jó viszonyt ápolt a londoni olasz emigrációval, eljárt és felszólt meetingeiken. Tudósított is róluk a Pesti Napló 1851. február 21-i számában. Vö.: Pál Lajos: Rónay Jácint. Századok i. m. 695.

hallgatnak, főleg a lapok, mert szégyenlik magukat, mert minden fellépés arra magyaráztatnék, hogy összejátszanak a despoták kiűzetési követeléseikkel, mely eszme általános ellenszenvre talál mindenütt, s bizonyosan ez oka, hogy önnek felszólítása elmellőztetett. Kossuthnak szerencséje oly nagy, hogy önmagának is vissza kell borzadnia tőle. Ha az osztrák császár kiűzetését követelendi, ismét odaemelendi, honnét maga magát lebuktatá. Ők egymásnak a legjobb szolgálátokat teszik. Egyébiránt nem hiszem, hogy Kossuth e nyomorú pályán végigfutott, mert nem valószínű, hogy Mazzini¹¹³ utolsó levelével beérje, ámbár szemtelenségig említi, és keresi barátságát. Mily szegénység azt feltenni Mazziniról, hogy oly proklamációt küldött az olasz mozgalmi egyletnek, melyet magyarul lévén írva, nem értett. S mily haszontalan hetvenkedés proklamációt küldeni azon esetre, ha tán távol, fogságban volna, s e proklamációban mégis azt mondani, hogy a seregeket ő fogja organizálni, vezetni.

De felhagyok e nyomorúságok taglalásával, ha gyermekei valamelyike ily ellenmondásokat írna, meg kellene büntetnie. Svájci hazánkfiai, mit tán már ön is tudni fog, fellépésre hajlandók, s ez iránt a jerseyeknek¹¹⁴ írtak. Ha valaha, jelen a pillanat, hogy azok, kik küzdelmek élén állottak, határozott szót emeljenek K[ossuth] bitorlásai ellen, különben Reid-féle törekvések után még azt hiendi a világ, hogy Kossuth még mindig oltáron áll, s mi még mindig áhíthatos együgyűséggel tömjénezünk. Pulszky titokban Amerikába utazott, de hol annyi asszony főzi a politikai fekete levest, ott titkolódnai nevetség. Egyébiránt az olvadozó hívek azt akarják tudni, hogy von Pulszky demokratának (?) már Kossuthék sem igen hisznek, ez a jövőendő királynak és leendő nádornak egyiránt nagy baj. Azonban ez utóbbi körülmény csak hír, én az udvarral nem vagyok semmi érintésben.

Mayer szívesen üdvözli önt, s mihelyt elintézendei ügyeit, írni fog. Már többször érinté, hogy szeretne velem Párizsba utazni, igen örvendenék, ha e terv valósulna, de nekem nincs semmi igazságom. Igen lekötelezne ön, ha útlevélszerzésben valamit tehetne érettem. Beöthy kapott nejétől levelet, a befogadás koholmány volt. Vukovics e holnap derekán visszatérend Londonba.

Sajnálkozva hallám kedves nejének betegeskedését, vajha az új gyógyítási mód segítene! Darabos iratomért engedelmet, nem akarám az idecsatolt utasítás következtében leveletem terhelni. Isten vélünk.

Rónay

OSzKK Levelestár.

Másolata: MOL R 190. Szemere Bertalan iratai. 2. d. 5 t. Levelezés.

A levelet két részletben közli: Albert Gábor: Lidérc minden, mi homályba vezet i. m. 173–174., 181–182.

¹¹³ Giuseppe Mazzini (1805–1872) olasz politikus, filozófus, szabadságharcos.

¹¹⁴ A Jersey szigetén élő magyar emigránsoknak.

VIII.
Rónay Jácint levele Szemere Bertalanhoz
*London, 1853. június 21.*¹¹⁵

Tisztelt honfitárs!

Mayer barátunk leveléhez én is csatolok néhány sort, melyekben minden előtt azon óhajást fejezem ki: vajha párizsi utunk valósulna, hogy Önt kedves családja körében üdvözölhetném.

Azóltá, hogy utolsó leveletem írást, sok történet, mi közelebről érdekel bennünket. A szeszélyesen játszó körülmények K[ossuth] L[ajost] egyszer ismét az események színére emelék, s a világ tán nagy fontosságot tulajdonít az el- és lejátszott szerepeknek, míg mi, kik esetlegesen a kártyába is belepillantunk, közel állván a játékosokhoz, tán név szerint is kimutathatnók azon angol egyéneket, kik hiúságból tömjénezének a hiúságnak, kik szerepelési viszketegből vagy önérdékből meetingeket¹¹⁶ rendeztek, nagy zajt ütének, s a nagy szavak elhangzása után visszavonulának nyugodni babérjaikon anélkül, hogy a magyar ügynek őszinte védői, s azon embernek, kit fel- vagy kiemelének, barátai vagy csak tisztelői is lennének.

Nihil mortalibus arduum est, coelum ipsum petimus stultitia! (Horatius)¹¹⁷

E tárgyról, ha személyesen leend szerencsém, eleget szólhatunk kedvünk szerint, e helyt még csak azt jegyzem meg, hogy az újabb török bonyodalmak következtében a londoni magyar udvarnál nagyban élednek a remények, s tán in spe¹¹⁸ a hivatalok nagyban osztatnak. Én nem tudok remélni, s ez legnagyobb szerencsétlenségem.

Meszlényiné¹¹⁹ megérkezett, s Amerikába fog utazni. Ide szándékozik családostól jövő augusztussal Pulszky is, ki jelenleg pénzért felolvasásokat tart régiségekről, s Fejérvári¹²⁰ gyűjteményét nyilvánosan mutatja. A napokban érkezett Beöthy, úgy mondja rövid időre, jelenleg Cobdennél lakik. A jövő héten fog

¹¹⁵ A levélen nincs dátum, de a másolaton talált időmegjelölés valószínűsítette, a tartalmi rész közelítette, a Mayer-Szemere levelezésben megtalált boríték pedig pontosította a levél keletkezésének időpontját.

¹¹⁶ gyűléseket (angol)

¹¹⁷ Az idézet az eredetiben: „Nil mortalibus ardui est, caelum ipsum petimus stultitia ...” *Horatius*: Ódák I. 3. 36–37. Magyarul: „Nincs oly vész, ami visszatart, gyarlók, már az eget vívjuk ...” (Bede Anna fordítása).

¹¹⁸ reménybeli, jövődöbeli (latin)

¹¹⁹ Meszlényi Rudolfné, született Kossuth Zsuzsanna (1817–1854) Kossuth Lajos legfiatalabb húga, a tábori kórházak főápolónője a szabadságharcban. Az ötvenes évek elején részt vett a függetlenségi szervezkedésekben, elfogták, majd kiutasították. Brüsszelben élt csipkeverésből, 1853-ban valóban az Egyesült Államokba költözött.

¹²⁰ Fejérvári Gábor (1780–1851) műgyűjtő, Pulszky nagybátyja. Halála után Pulszky örökölte gyűjteményét, melyet Londonba szállítottak, s több értékes részét Pulszky eladta, hogy családját eltartsa. Lásd: Pulszky Ferenc: *Életem és korom I–II.* Sajtó alá r.: Oltványi Ambrus. Bp., 1958. II. 134–136.

Fülep és Perczel Jerseybe menni,¹²¹ s ott megtelepedni, ellenben Mészáros¹²² néhány nap múlva Londonba jövend. Vetter írt Amerikából, szerinte a való eredmény ott is éppen oly kevés, mint a dicső Albionban, úgy mondja, hogy nemsokára visszatérend. Jó egészséget és üdvözlést a tisztelt asszonyságnak, s elégtelést a család minden tagjainak.

Rónay

OSzKK Levelestár. Másolata: MOL R 190. Szemere Bertalan iratai. 2. d. 5. t. Levelezés. Ezen ceruzával a dátum: 1853. jún.

A levél borítékja a Mayer-Szemere levelezésben van. Mayer egyik levelében említi, hogy küldi mellékelten Rónay levelét is. A boríték címezése Mayer kézírása: „B Szemere Esq. 22. Rue. des Gardes. Bellevue en France”. Pecsétek: 1853. jún. 22. London, 1853. jún. 23. Párizs. Szemere kézírásával a borítékon: „Mayer, Rónay, jún. 1853.”. OSzKK Levelestár J. G. Mayer levele Szemere Bertalanhoz. London, 1853. június 21.

IX.

Rónay Jácint levele Szemere Bertalanhoz

London, 1853. november 22.

16. Castle Street, East, Oxford Street, London. 11/22. 53.

Tisztelt honfitárs!

Hallgaték heteken, holnapokon keresztül azon reményben, hogy valahára tán mégis leend szerencsém — annyi ígélet és készület után — Önt személyesen üdvözölhetni, s kedves családjá körében néhány örömpillanatot tölthetni. Reményeim most is, mint mindenkor meghiúsulának, s ismét csak levélíráshoz kell fogynom, s tudatni Önnel, hogy élek, meglehetősen egészségben, hogy tanítgatók, ha van kit, s hogy a jelen politikai viszonyok közt szebb jövővel óhajtnám szétteljesíteni reménytelenségemet, de szívem annyi csalódás után elfásult, s míg mások új hazáról, hazamenetelről tanakodnak, én csendes visszavonultságban írom és rendezem filozófiai dolgozataimat. A „praetendens udvarhoz”¹²³, hol hír szerint a magyar hazának, a világszabadságnak ügyei nagyban intéztetnek, közel vagyok ugyan, de ön közelebb áll Párizsban az alapos remények forrásaihoz, s kétségtelenül jobban tudja, mit kell, mit lehet remélni. Egyet azonban remélek, s ez az, hogy azokról, kiket bizonyos emberek hitetleneknek, vagy tán éppen hűtleneknek szeretnek nevezgetni, a világ nem fogja mondhatni, mit Shakespeare Troilusában ír:

¹²¹ Perczel Mór 1853 júniusában telepedett le családjával Jersey nyugati partján, Grouville közelében. Farkas Katalin i. m. 66.

¹²² Mészáros Lázár (1796–1858) hadügyminiszter, honvéd altábornagy. Emigrált Törökországba, majd Jersey szigetén élt, az Egyesült Államokban pedig farmerként és nevelőként dolgozott. Angliában halt meg.

¹²³ Kossuth köre

„Troy in our weakness stands, not in her strength!”¹²⁴

Lukács Sándor, egykori győri bajtársam, egészségi tekintetből kénytelen volt Amerikát odahagyni, s most orvosi tanács következtében déli Franciaországba utazik. Ő, ha egészsége engedendi, fel fogja Önt keresni. Tőle a már-már feledésnek induló korona ügyben némi felvilágosítást nyerék, főleg Lórodyra¹²⁵ vonatkozólag, de nem kétlem, tudja már Ön mindazt, mit tán írhatnék, azért csak azt jegyzem meg, hogy Önnek magyar, német és angol nyilatkozatait örömmel olvasám, nem mintha ezektől feltételeztem volna ítéletemet, hanem mivel a rágalomnak és kárörömnök gyanúsító nyelve szégyenülve elnémult.

Nehéz szívvel értém, hogy kedves neje még mindig gyengélkedik, vajha egyszer már azon hírt vehetném, hogy a családi örömeiket többé nem zavarják egészségi bajok. Szíveskedjék kérem az összes családnak őszinte üdvözléteimet jelenteni.

Örömmel hallám e napokban, hogy öreg barátunknál, Mayernél, Ön utolsó munkájának egy példánya van letéve számomra, vegye Ön szíves megemlékezéséért őszinte köszönetemet.

Tisztelettel

Rónay

OSzKK Levelestár. A levél negyedik oldalán írónnal: „M. B. Szemere.” Ez Rónay kézírása. Erre merőlegese ráírva: „Rónay Jácint”. Talán Mayer György kézírása.

X.

Rónay Jácint levele Szemere Bertalanhoz

London, 1854. március 1.

16. Castle Street, East, Oxford Street, London 3/1, 54.

Tisztelt Honfitárs!

Becses soraira alkalom hiánya miatt csak most válaszolok, s minden előtt a megbízáson kezdem. Rózsafy¹²⁶ nem tud annyira németül, hogy a fordítást elvállalhatná, én pedig kenyérgondokkal, leckeadással annyira el vagyok foglalva, hogy saját dolgozatimat is csak bajjal, s csak szakadozva folytathatom.

Lélektani munkámat magyar nyelven írom, s hahogy körülményeim engedik angolra fordítandom. Eddigélé négy kötetet írok könyv alakban, s ha leend

¹²⁴ *William Shakespeare*: Troilus és Cressida I. 3. Magyarul: „a vár (Trója) nem erején – gyöngegünkön áll.” (Szabó Lőrinc fordítása).

¹²⁵ Lórodi (Lórody) Ede (?–1857) politikus, 1848-ban belügyminiszteri tanácsos, részt vett a korona elrejtésében. Emigrált, Noury effendiként török szolgálatba állt.

¹²⁶ Rózsafy (Ruzicska) Mátyás (1828–1893) komáromi újságíró, a Mack-féle összeesküvés részese, Londonban, majd az egyesült Államokban élt, harcolt az amerikai polgárháborúban.

alkalmam, bátor leszek egy kötetet küldeni, hogy lássa Ön, mily téren dolgozom. Munkám, úgy miként jelenleg írárom, Magyarországon nem jelenhetik meg, de ha volna a magyar irodalomban számomra tér, kész volnék politikai és vallási nézeteim mellőzésével, pusztán a tudomány körében fellépni. A magyar Akadémiának e tárgyban írek már, de választ sem nyerék. A száműzöttnek nincs joga, nincs barátja a hazában.

Az elhírt kiegészítést nem hittem lehetőségre soha, s a K[ossuth]hozi közeledésnek nem voltam barátja. Tanakodtunk, s a végzés az lőn, hogy nekünk bizon jobb lesz „more patrio”¹²⁷, annyi felé menni, ahányan vagyunk.

E sorokat sietve írom, mert csak most hallám, hogy Vetter tábornok holnap induland. Ő elmondandja szóval a hegyek vajjódásának, s az egérke születésének szomorú történetét.

Rónay

OSzKK Levelestár. A levélen pecsétnyom, kívül Rónay kézírásával: „M. B. Szemere.”, Szemere kézírásával: „Jan 1854. Rónay.”

Másolata: MOL R 190. Szemere Bertalan iratai. 2. d. 5 t. Levelezés.

XI.

Rónay Jácint levele Szemere Bertalanhoz

London, 1855. november 19.

16. Castle Street East, Oxford Street, London.
November 19./55.

Tisztelt Honfitárs!

Becses soraira napról napra halogatám a választ, mert mindig hívéim, hogy Markosovsky úr,¹²⁸ ha már nem jött békösöntőre, tán eljövend búcsúzóra. De ő Londont aligha el nem hagyá, s feledé általadni Nendvich tanár¹²⁹ munkáját, melyet a szerző számomra nála hátrahagyott. Miért is volna a hazában lakó magyarnak gondja a hazátlan magyarra! Jurkovics urat csak egyszer látám esetlegesen a vendéglőben, ha szolgálatomat igénybe vette volna, örömmel felajánlottam volna azt. Remélem ő is visszakerült szerencsésen, s magával vivé azon meggyőződést, hogy Angliában a nagy dolgok mellett felsorolhatlan az ap-

¹²⁷ hazai szokás szerint (latin)

¹²⁸ Talán Markusovszky Lajos (1815–1893) orvosra kell gondolnunk.

¹²⁹ Nendtvich Károly (1811–1892) orvos, kémikus, egyetemi tanár. Talán az 1854-ben megjelent *A vegytan elemei* vagy az 1851-es *Magyarország legjelesebb kőszéntelegei* című művéről van szó.

rók száma, s hogy az elhírült civilizáció dacára nincs tán sehol annyi korlátolt tehetségű ember, mint éppen itt.

Szünnapjaim ismét lejártak anélkül, hogy Párizst láttam volna. Nem az én hibám. Szűk körülményeim lekötve tartanak. Mayer barátunkat eleget sürgetem, de ő mindig csak készült, míg elvégre Hammersmithben megtelepedett, hol a lehető legnagyobb visszavonultságban él. Egyébiránt egészséges és elégtelt. A „Lombokért és Töviséért”¹³⁰ vegye Ön hálás köszönetemet. Véleményem szerint a „Lomb” sok, a „Tövis” kevés, és mégis a keveset fogják sokallani az illetők. A küldött példányokat Vukovicsnak és Vetternek személyesen adám által. Perczelnek postán küldém. Az amerikai példányokat Katona Miklós¹³¹ kilopatta zsebéből. Remélem eddigelé már megvitte maga hírét – a lopásnak. Én mentségét nem fogadám el, hanem Önhöz utasítám. Részemről, úgy hiszem nem történt hiba. Katona M[iklós] könyveket vala küldendő Mészárosnak, s én ezt jó alkalomnak hívém. Szabó Imre példányát Vukovicsnak adám, miután egy házában laknak. Gelics őrnagy¹³² a „Magyar tábornokok” életrajzán dolgozik. Az első füzet már megjelent, Mészáros Lázár arcképével. Még nem olvasám át, de annyit már láték, hogy mesterét — K[ossuthot] —, kit néhány hó előtt istenítt, nemigen kíméli. K[ossuth] nemrég amaz ismeretes „királyné féle” levél ellen nyilatkozott, mi a francia menekültek közt rossz vért szült.

A szigeti száműzött magyar — Sándor¹³³ — még mindig a szomszéd szigeten tartózkodik. Néhányan honfitársaink közül, Kmety híre után felbuzdulva, Törökországba szándékoznak menni, ezek közt Szabó István ezredes, Imrének testvére.

Remélem a tisztelt asszonyság egészsége helyreállott, szívemből óhajtom, s őszinte üdvözlétemet küldöm.

Tisztelettel

Rónay Jácint

OSzKK Levelestár. Mellette boríték megcímezve: „Monsieur B. Szemere Paris 19. Rue des Potagers. Bellevue.” Rossz volt a címzés, valaki ráírta: 12. Rue des Petitis Ecuries Paris. A postai pecsét a borítékon 1855. nov. 20-i, 21-i és 22-i.

¹³⁰ Szemere Bertalan műve.

¹³¹ Katona Miklós (1813–1886) honvéd alezredes, emigrált Törökországba, az Egyesült Államokban, majd Franciaországban élt. 1865-ben hazatért.

¹³² Gelich Richárd (1821–1899) honvéd őrnagy, a szabadságharc után kimenekült, Brüsszelben, majd Londonban élt, ahonnan jelentéseket küldött a bécsi titkosrendőrségnek. 1858-ban hazatért, a kiegyezés után 1878-ban vezérőrnagyként nyugalmazták.

¹³³ Gróf Teleki Sándor (1821–1892) honvéd ezredes, az erdélyi hadsereg főintendánsa. Kimenekült, majd Párizsban, Londonban és Jersey szigetén élt. Részt vett a magyar légióban, Garibaldival harcolt. A kiegyezés után hazatért.

XII.

Mayer György levele Szemere Bertalanhoz*Hammersmith, 1857. április 16.*

9. Clarendon Villas Brook-Green, Hammersmith. 16. 4. 57.

Kedves Barátom!

Sajnálom, hogy utóbbi leveleire nem válaszolhaték, s hogy a megbízásokban sem járhaték el, de remélem betegsége menteni fog. Egy negyed éve már, hogy szobámat nem valék képes elhagyni, fekvő beteg ugyan nem vagyok, de lábaimban, derékban, főleg pedig karjaimban annyit szenvedék, hogy még csak levélírássra is képtelen valék. Jelenleg valamivel jobban érzem magam, s ha egészségem s az idő engedi, a jövő héten Hastingsbe óhajtnék menni, meleg tengerfürdőt használandó. Használtam orvosszereket is, de úgy látszik, ezek nem igen enyhíték bajaimat, a légváltástól remélek mindent. Vajha ne csalatkoznám e reményben, vajha minél előbb azt írhatnám, hogy romlott egészségem helyre állt, s hogy képes vagyok ismét eljárni megbízásaiban, mit örömmel s őszinte barátsággal fogok tenni. Remélem a tisztelt asszonyság jó egészségnek örvend, úgyszint a kisasszony is. Küldöm legjobb óhajtasaimat, s őszinte üdvözetemet mindnyájoknak. Rónay hasonlóképp üdvözetet küld azon izenettel, hogy a híres afrikai utazóval, Dr. Livingstonnal találkozott, s hogy véle hosszan értekezett Afrika belsejéről, s az ott uralgó nyelvekről. Magyar Lászlóval nem találkozott, s csak Londonban hallá nevét említeni a geográfiai társulatban. Egyébiránt Magyar L[ászló] sokkal magasabban járt, mint Dr. Livingstone. Újabb időben a magyar lapok szerint Magyar L[ászló] ismét feltűnt, s érdekes leveleket írt apjának.

Hallom, hogy Magyarországon nagy készülétek tételnek a császár fogadására, s hogy az, ki a bűnt elkövette, bűnbocsánatot akar adni azoknak, kik a hazának kötelességeiket teljesítvén mindent feláldoztak. Nem tudom kik fognak élni a hazamehetei engedelemmel, de óhajtnám, ha mindazok mennének, kik nem képesek függetlenül élni, vagy csak a magyar név rovására élnek. Rónay azt mondja, hogy marad a számkivetésben, hogy nem hajt főt sem a császárnak, sem a pápának.

Újabb választásainkban Palmerston¹³⁴ győzött, s a tanácskozási és törvényhozó teremből kiszorítá a legjelesb tehetségeket, de ha e férfiak összetartanak, többet fognak árthatni a diadalmas miniszternek szabad ég alatt, mint tán négy fal közt tehették volna.

Mészáros L[ázár] nemrég írt, s a tavasszal Kaliforniába fog bujdosni.

Üdvözetemet ismételve maradok barátsággal.

John G. Mayer

OSzKK Levelestár. A levél, az aláírás kivételével, Rónay kézírása. A borítékon szintén Rónay kézírásával: „M. B. Szemere 42. Rue des petites Ecuries. Paris” Az angliai bélyegzőn 1857. április 18-a van.

¹³⁴ Lord Henry J. T. Palmerston (1784–1865) angol külügyminiszter, majd miniszterelnök.

XIII.

Rónay Jácint levéltöredéke Szemere Bertalanhoz¹³⁵*[London, 1858.]*

A küldött nyomtatványt¹³⁶ kiosztandom. Mennyi új adat van előttem e néhány lapon, s mi szomorú igazság. Vajha így ismertük volna a múltat, most sok másként állna... Az exmártírokra azt jegyzem meg, mennél kevesebben leszünk, annál többen vagyunk. Ki osztrák kegyelemmel tér vissza, oda való... Mit várhatnánk tőlük?

Szemere Bertalan levele Vukovics Sebőhöz. Párizs, 1858. február 16. MNL OL R 216. Vukovics Sebő iratai. 1. d. 1. t.

Közlő: Szemere Bertalan leveleskönyve i. m. 115–116.

XIV.

Rónay Jácint levele Szemere Bertalanhoz
London, 1859. október 29.

29. 10. 59.

Tisztelt honfitárs!

Becses levelének vétele után felkértem Mayer barátunkat, hogy szíveskedjék tudatni vélem, ha majdan irand önnek, leveléhez akarván csatolni soraimat. A hallgatás hosszú volt, s mégsem leendek képes önnek azon kívánságát teljesíteni, hogy hosszú levelet írjak, s csak azért, mert őszintén megvallva nem tudom mit írjak. Politikával oly keveset foglalkozom, hogy nem tudnék egy szót sem mondani, melyhez ön tízet ne adhatna. Örvendek szívemből, hogy protestáns hazánkfiai oly szép jelét adják az életrealóságnak, ama nyomorú kormány irányában, mely önmaga ideigleneseknek nevezi tíz évi működéseit, mely még parancsolni sem tud határozottan, s csak akkor erélyes, midőn rabló hivatalnokait a népek nyakára küldi. Dei gratia! Menekült társainkról sem írhatok. A vihar után mindenki visszavonult. Vukovics néhány hetet Eywoodban töltött, most ismét Londonban van, s egyszer találkozánk. Vettert már hetek óta nem látám. Egészségem nem igen jó, már hetek óta reggeltől estig írok, hogy földtani munkámat béfejezzem, melyet még ez év folytán ki szeretnék adni. Angol ismerőseim még mindig távol vannak. Tegnap kaptam levelet az Indiából ismeretes Sir John Lawrence-től, szeretné, ha gyermekeinek leckét adnék. Még nem találkozáim véle, s nem tudom leend-e eredmény. Önnek haz[al]fias törekvéseit a magyar borok iránt feledni nem fogom, s mihelyt alkalom kerül, ajánlandom tokajin-

¹³⁵ Rónay levele nem található, e részletét Szemere egyik leveléből ismerjük, melyben Vukovicsot korholja, hogy nem értette meg írásának lényegét: „Több leveleket kaptam amaz irat iránt, úgy, mint te, senki sem fogta fel, sem Mészáros, sem Rónay, ki ezt írta:” – és ezután idéz Rónay leveléből.

¹³⁶ *Szemere Bertalan*: A magyar emigráció című írásáról van szó.

kat, melyet valóban csak ismerni kellene, nem ajánlani. Remélem, hogy család[j]ja, hogy a tisztelt asszonyság, annyi szenvedés után egészséges. Őszinte üdvözetet küldök. Isten velünk.

Tisztelettel

RJ

OSzKK Levelestár. A levélhez tartozó boríték a Mayer-Szemere levelezésben található: Mayer György levele Szemere Bertalanhoz. London, 1859. október 29. OSzKK Levelestár. A borítékon Szemere kézírásával: „Mayer, Rónay”. A címzés Mayer kézírása: „B. Szemere Esq. 7. Rue Chateaubriand, Paris”. Pecsétek: 1859. okt. 29. London, okt. 30. Párizs.

Másolata: MOL R 190. Szemere Bertalan iratai. 2. d. 5 t. Levelezés.

XV.

Rónay Jácint levele Szemere Bertalanhoz

London, 1859. november 18.

18. 11. 59.

Tisztelt Hazafitárs!

Engedelmet, hogy ily későn felelek, de a ködös időszak ez évben is mint rendesen, annyira megrontá egészségemet, hogy már két hét óta kénytelen vagyok szobámban maradni, mi éppen most igen kellemetlen, mert két helyen már megkezdém a leckeadáást. Jelenleg valamivel könnyebben érzem magam, azért sietek önt tudósítani, hogy Grün, vagy miként itt nevezik Grüner¹³⁷, Drezdában van, s hihetőleg huzamosb időig fog ott tartózkodni. E körülményt McLeantól, Mayer sógorától tudom, ki Grünert, Prince Albert udvari festészt mint nagy tekintélyt a művészi világban személyesen ismeri, s azt tanácsolá, hogy legjobb volna neki Drezdába írni, hahogy a véle közlendő ügy sürgetős. Ide zárom drezdai címét, úgy miként McLeantól nyerém.¹³⁸ Bélának¹³⁹ jelen törekvéseit nem ismerem, már holnapok óta szót sem hallék róla, annyit tudok, hogy szép tehetségű és hazafias törekvésű fiatalember, kitől a haza sokat várhat, s ki hihetőleg apja nyomain járand. Honfitársaim közül újabban csak Vettert látám. A vész után csend van. Mayer barátunk egészsége ifjú erővel dacol a borzasztó londoni ködök ellen. Perczel Móric tegnap írt, igen el van foglalva gazdaságával, s aggódva írja, hogy neje ismét várandó állapotban van. Mayerrel együtt üdvözetet küldök a tisztelt asszonyságnak. Éljenek mind boldogul.

Tisztelettel

Rónay Jácint

162. Great Portland St. W.

OSzKK Levelestár:

¹³⁷ Valószínűleg Gustav Julius Grün (1823–1896) festőről van szó.

¹³⁸ Ez ma már hiányzik a levél mellől.

¹³⁹ Gróf Széchenyi Béla (1837–1918) utazó, koronaőr, gróf Széchenyi István fia. Rónayval igen jó kapcsolatot ápolt az Ein Blick londoni nyomtatása óta.

XVI.

Rónay Jácint levele Szemere Bertalanhoz*London, 1859. december 22.*

22. 12. 59.

Tisztelt Hazámfia!

Sajnálom, hogy a kívánt Mazzini féle leveleket nem küldhetem, miden kutatásom eddigelé sikertelen volt, nem tudom hol és mikor jelentek meg. Hetek óta annyira el vagyok foglalva, hogy a lapokat csak futva olvashatám. Ugyanezen okból, köszönve bennem helyezett bizalmát, őszintén meg kell vallanom, hogy a kiadandó brochure fordítását nem vállalhatom el. Reggeltől este hétig leckéim után járok, s ez így van minden nap. Saját dolgozatimat is félre kell tennem, s csak elvétve szentelhetek néhány pillanatot azon tárgyaknak, melyekkel oly örömet foglalkoznám. Hazámfiai közt nem tudom kit lehetne a brochure fordítására ajánlani, de ha a munka francia nyelven megjelenik, úgy gondolom nem volna nehéz idegen fordítót találni, ezt maga az angol kiadó is elvállalná. Ismerek egy nyomdát, melyet már magam is használtam,¹⁴⁰ ez gondos és jutányosabb a többinél, de azért a brochure nyomtatása ívenként mintegy négy font sterlingbe kerülne. Ez itt nem sok, de úgy hiszem Párizsban szerfelett nagy ár.

Hazánk legújabb mozgalmait közelebbről ismerem, s bár nem várok sok üdvöst, de feszült figyelemmel nézek elébe a jövőnek. Ők is sajtó útján akarnak működni, s röpiratokat szándékoznak kiadni, nemsokára két rövid brochure fog megjelenni, s ezeket tán több is követendi, ha az osztrák nem állja útját a konzervatív elemnek, mely a dolgok élére állt, s a pártokat lehetőségig eggyé olvasztá. A bécsi kormány első meglepetéséből kezd felocsódni, kezd erőszakos eszközökhöz nyúlni, s félek, hogy tovább haladand. Sokan azt tartják, hogy ez kívánatos? Vajha a jövőendő kongresszusban a magyar ügy is szőnyegre kerülne!

Mayer barátunk vélem együtt küldi üdvözetét és szerencse kívánatait a tisztelt asszonyságnak. Éljenek boldogul!

Őszinte tisztelettel

Rónay Jácint

162. Great Portland Street. W. London

OSzKK Levelestár. Mellette boríték megcímezve Rónay kézírásával: „A¹ Monsieur B. Szemere 13. Rue de l’Oratoire Champs Elysées. Paris.” A postai pecséték a borítékon 1859. dec. 22. London, dec. 23. Calais, dec. 23. Párizs.

Másolata: MOL R 190. Szemere Bertalan iratai. 2. d. 5 t. Levelezés.

¹⁴⁰ Valószínűleg arra a nyomdára gondolt, amelyben az Ein Blicket nyomtattatta ki.

XVII.
Rónay Jácint levele Jókai Mórhoz
Pozsony, 1888. november 7.

Igen tisztelt barátom!

Vagy nyolc hete, hogy egy cikket bíztam szabad rendelkezésedre, „Szemere Bertalan”.¹⁴¹ Tudtommal eddigelé nem jelent meg, s ennek örvendek, mert újabban oly körülmények merültek fel, melyek e cikk megjelenését, főleg reám vonatkozólag, nem teszik kívánatossá; azért kérlek, tisztelt barátom szíveskedjél cikkemet visszaküldeni. Tudom, hogy nem egy kiadó merényletnek venné, ha ily kéréssel állnék íróasztala elé, de meg vagyok győződve, hogy Jókai Mór elvégre szép csendesen megbocsátand, főleg, ha tudatom véle, hogy felszólításomra egy másik jó barát, Fraknoi Vilmos¹⁴² is oda fog állni segédül, hogy azt a kis csomagot a „Sanctumban” kiszemelje, s elküldje a pozsonyi magányba.

Élj boldogul, s tarts meg kérlek jó emlékezetben.

Rónay Jácint

Pozsony, nov. 7. 1888.

OSzKK Fond V/488.

„... STRUGGLING WITH THE PAINS OF EXILE ...”

The Letters of Jácint Rónay to Bertalan Szemere

by Zsolt Hernády
(Summary)

Last year it was the two hundredth anniversary of the birth of Jácint Rónay (1814-1889). A Benedictine monk, Rónay was active during the revolution and war of independence in 1848-49 as a preacher and popular speaker, and later as the clerical commissioner of Győr county. Consequently, after the capitulation at Világos he was forced to hide, and finally to emigrate. He was sentenced to death in his absence. He eventually settled in London, where at first he actively engaged in émigré political organizations. He belonged to the group dominated by Sebő Vukovics and Zsigmond Thalý, who aimed at limiting the authority of Lajos Kossuth over the emigration. Accordingly, he left the London committee, left by György Kmetty, in 1852, but refrained from openly and publicly taking a line against the former governor and his supporters. He soon withdrew himself altogether from the ever more shortsighted émigré struggles, and made a living from teaching, while also engaging in scientific activities. He gained access to the most illustrious English families, his diligent but humble work being highly appreciated. He also taught the sons of Kossuth himself. He published regularly in Hungarian reviews. He maintained a regular correspondence with many people, among them Bertalan Szemere, who bombarded Rónay with ideas of what he should do, ideas which the latter rarely had time to bring to fruition. The present study contains the letters that Rónay wrote to the former prime minister between 1852 and 1859. The emigrant monk, although petitioned for no pardon, was permitted to return to Hungary in 1866, where he became at first MP, and later tutor for the children of king Francis Joseph.

¹⁴¹ Van ilyen című fejezet Rónay naplójában, talán ez volt, vagy ennek részlete a visszakért írás. *Rónay Jácint: Napló-töredék* i. m. II. 105-116. vagy IV. 297-308.

¹⁴² Fraknoi Vilmos (1843-1924) címzetes püspök, történetíró, az MTA titkára.